

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIÁLNÍ PRÁCE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tereza Bútorová

Vybrané aspekty novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Selected Aspects Of The Amendment To The Act On Social And Legal Protection Of
Children

Vedoucí práce: JUDr. PaedDr. PhDr. Daniel Hanuš, Ph.D., LL.M., MBA

Praha 2023

Poděkování

Tímto děkuji mému vedoucímu práce, JUDr. PaedDr. PhDr. Danielu Hanušovi, Ph.D., LL.M., MBA, za odborné rady, ochotu a čas, který mé bakalářské práci věnoval.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V..... dne

.....
Tereza Bútorová

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2021, která nabyla účinnosti 1. 1. 2022. Cílem teoretické části bakalářské práce bylo představit jednotlivé změny, které novela přinesla. V teoretické části jsou nejdříve definovány základní pojmy z oblasti náhradní rodinné péče i institucionální péče, s kterými novela pracuje. Největší důraz je kladen na pěstounskou péči, neboť právě ta byla novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2021 významně ovlivněna. Zároveň je pěstounská péče také předmětem praktické části bakalářské práce. Následně se práce již věnuje vybraným aspektům novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Práce vyzdvihuje především nové systémové rozdělení pěstounské péče na zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péči. Bakalářská práce porovnává předchozí a novou úpravu zákona a popisuje změny v oblasti dávek pěstounské péče, státního příspěvku na výkon pěstounské péče či příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo změny v oblasti omezování institucionální péče o nejmladší děti. Cílem praktické části práce bylo zjistit pomocí metody polostrukturovaných rozhovorů, jak sociální pracovníci doprovázejících organizací pro pěstouny hodnotí některé změny v pěstounské péči, které ustanovila novela.

Klíčová slova:

novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, sociálně-právní ochrana dětí, náhradní rodinná péče, pěstounská péče, dávky pěstounské péče, odměna pěstouna, ústavní péče

Abstract

The bachelor's thesis deals with the amendment to the Act on Social-Legal Protection of Children from 2021, which came into effect on 1 January 2022. The aim of the theoretical part of the bachelor's thesis is to present the individual changes brought about by the amendment. In the theoretical part, the basic terms from the fields of foster care and institutional care, which the amendment works with, are first defined. The greatest emphasis is placed on foster care, as it was significantly affected by the 2021 amendment to the Act on Social and Legal Protection of Children. Foster care is also the subject of the practical part of the bachelor thesis. Subsequently, the thesis explores selected aspects of the amendment to the Act on the Social-Legal Protection of Children. The work mainly highlights the new systemic division of foster care into mediated and non-mediated foster care. The bachelor's thesis compares previous and new adaptations to the law and describes the changes in the area of foster care benefits, the state allowance for the provision of foster care, as well as the allowance for facilities for children requiring immediate help or changes in the area of limiting institutional care for youngest children. The aim of the practical part of the thesis was to, through semi-structured interviews, find out how social workers of supporting organizations for foster parents evaluate some of the changes in foster care established by the amendment.

Keywords:

The Amendment to the Act on Social and Legal Protection of Children, Social and Legal Protection of Children, Substitute Family Care, Foster Care, Foster Care Benefits, Institutional Care

Obsah

Úvod.....	10
TEORETICKÁ ČÁST	12
Základní pojmy	12
1 Sociálně-právní ochrana dětí	12
1.1 Orgány sociálně-právní ochrany dětí	13
2 Náhradní rodinná péče.....	14
2.1 Pěstounská péče	15
2.1.1 Příbuzenská pěstounská péče.....	17
2.1.2 Doprovázení pěstounů	19
2.1.3 Dohoda o výkonu pěstounské péče a individuální plán ochrany dítěte	20
2.1.4 Motivace k pěstounské péči.....	21
2.1.5 Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvek	22
2.1.6 Ukončení pěstounské péče.....	23
2.2 Další formy náhradní rodinné péče	23
2.2.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu	23
2.2.2 Poručenství s osobní péčí.....	25
2.2.3 Péče jiné osoby (svěřenectví)	26
3 Institucionální (ústavní) péče o děti	27
3.1 Typy ústavní péče	28
3.1.1 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	28
3.1.2 Dětský domov pro děti do tří let věku (kojenecký ústav, dětské centrum) ...	29
3.1.3 Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy	29
Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí	31
4 Rozlišení pěstounské péče	32
4.1 Zprostředkovaná pěstounská péče.....	32
4.1.1 Proces zprostředkování pěstounské péče.....	33
4.2 Nezprostředkovaná pěstounská péče.....	34
5 Dávky pěstounské péče	36
5.1 Odměna pěstouna	37
5.1.1 Nárok na odměnu pěstouna.....	37
5.1.2 Výše odměny pěstouna	38
5.2 Příspěvek při pěstounské péči	39

5.2.1	Náhradní doby pojištění a zdravotní pojištění u nezprostředkovaných pěstounů ⁴⁰	
5.2.2	Výše příspěvku při pěstounské péči.....	41
5.3	Další dávky pěstounské péče	42
5.3.1	Příspěvek při převzetí dítěte	42
5.3.2	Příspěvek na úhradu potřeb dítěte.....	43
5.4	Další změny v oblasti dávek pěstounské péče	45
6	Zaopatření mladých dospělých odcházejících z náhradní péče.....	46
6.1	Zaopatřovací příspěvek opakující se.....	46
6.2	Zaopatřovací příspěvek jednorázový	47
7	Státní příspěvek na výkon pěstounské péče a dohoda o výkonu pěstounské péče.....	49
8	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	51
8.1	Státní příspěvek pro zřizovatele ZDVOP.....	53
9	Omezení institucionální péče o nejmladší děti	54
	METODOLOGICKÁ ČÁST	57
10	Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	57
11	Výzkumný soubor a jeho výběr	59
12	Metodika výzkumu	60
12.1	Metoda sběru dat.....	60
12.2	Metoda analýzy dat	61
	EMPIRICKÁ ČÁST	63
13	Společná témata a výsledky	63
13.1	Rozlišení zprostředkované a nezprostředkované pěstounské péče	63
13.2	Odměna pěstouna a příspěvek při pěstounské péči (Rozdílné odměňování pěstounů).....	68
13.3	Rozdíly mezi zprostředkovanými a nezprostředkovanými pěstouny z pohledu pracovníků doprovázejících organizací.....	72
13.4	Státní příspěvek na výkon pěstounské péče a jiné finanční zdroje	76
13.5	Nedostatky současného systému pěstounské péče v ČR z pohledu pracovníků doprovázejících organizací.....	80
14	Diskuze	84
	Závěr	88

Použité zkratky právních předpisů:

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, provedená zákonem č. 363/2021 Sb.

Občanský zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Použité zkratky:

MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
Úřad práce	Úřad práce České republiky
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
ZDVOP	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
MM	Minimální mzda
ŽM	Životní minimum
SPVPP	Státní příspěvek na výkon pěstounské péče

Úvod

Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně, provedená zákonem č. 363/2021 Sb., vstoupila v účinnost 1. ledna 2022. Tato novela významně ovlivnila oblast náhradní rodinné péče i ústavní péče. Pro účely nároku na některé dávky pěstounské péče bylo zavedeno nové dělení pěstounské péče. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí změnila finanční zabezpečení pěstounů, ovlivnila systém podpory o děti v krizových situacích a zaopatření mladých dospělých odcházejících z náhradní péče. Mimo jiné došlo též k omezení institucionální péče o nejmladší děti.

Jedním z cílů novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí byl rozvoj a podpora náhradní rodinné péče, jakožto alternativy k umístění dětí do institucionální péče. Dle ročních výkazů o výkonu sociálně-právní ochrany dětí publikovaných Ministerstvem práce a sociálních věcí meziročně stoupá počet dětí umístěných v náhradní rodinné péči (pěstounská péče, poručenství s osobní péčí, svěřenectví). Ovšem stále platí, že počet dětí umístěných v ústavních zařízeních je velmi vysoký. Ke konci roku 2022 bylo v zařízeních pro výkon ústavní výchovy spolu se zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc umístěno 6 100 dětí.

Jak uvádí důvodová zpráva k zákonu č. 363/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zákonodárci touto novelizací usilovali o narovnání některých disproporcí v dávkové oblasti, zvýšení pěstounských dávek a státního příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které nebyly navýšeny od roku 2013, a zefektivnění některých postupů a procesů v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a náhradní rodinné péče.

Cílem bakalářské práce bylo představit změny, které novela ustanovila, a následně zhodnotit některé změny z oblasti pěstounské péče v rámci navazující výzkumné části práce. Většina provedených změn nabyla účinnosti začátkem ledna roku 2022, a tak účastníci výzkumu mohou tyto změny hodnotit s více než roční zkušeností z praxe.

V teoretické části bakalářské práce je nejprve představen pojem sociálně-právní ochrana dětí a jednotlivé instituty z oblasti náhradní rodinné péče a ústavní péče, které byly zmíněnou novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí ovlivněny. Největší důraz je kladen na pěstounskou péči, jakožto klíčové téma novely. Druhý díl teoretické části bakalářské práce mapuje konkrétní změny ustanovené novelou.

Výzkumný vzorek je tvořen pracovníky doprovázejících organizací pro pěstouny, kteří v současné době poskytují službu doprovázení. Tito sociální pracovníci mají skrze své klienty, a díky blízkému kontaktu s nimi, přímo zprostředkované dopady změn v pěstounské péči, které ustanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pro realizaci výzkumu byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu, konkrétně metoda polostrukturovaného rozhovoru, jehož výhodou je vysoká flexibilita.

TEORETICKÁ ČÁST

Základní pojmy

1 Sociálně-právní ochrana dětí

Matoušek (2016, str. 12) uvádí, že sociálně-právní ochranou dětí (SPOD) se rozumí „soubor činností upravených zákony směřujících k zajištění práva dětí na příznivý vývoj, výchovu a ochranu zájmů. Protože dítě potřebuje ke svému vývoji rodinné prostředí, zahrnuje SPOD i činnosti, jejichž cílem je obnovení narušených funkcí rodiny.“

Dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“), se sociálně-právní ochranou dětí rozumí zejména:

- a) *ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b) *ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- c) *působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,*
- d) *zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině (§ 1 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb.).*

„Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.“ (§ 5 zákona č. 359/1999 Sb.)

Sociálně právní ochrana se týká zejména osiřelých dětí, dětí, jejichž rodiče si „neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti“, dětí, které „vedou zahálčivý nebo nemravný život“ (neplní si školní docházku, zanedbávají pracovní povinnosti, užívají návykové látky, páchají trestnou činností atd.), dětí ohrožených násilím v rodině, dětí, které jsou rodiči opakovaně umístěny do ústavních zařízení, nebo dětí, „na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění.“ (§ 6 zákona č. 359/1999 Sb.)

Orgány sociálně-právní ochrany dětí zasahují tehdy, pokud „tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí“ (§ 6 zákona č. 359/1999 Sb.). „Opatření sociálně-právní ochrany musí být zvolena tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Při výkonu a realizaci opatření mají přednost ta, která

zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí a není-li to možné v náhradním rodinném prostředí; při tom se postupuje s využitím metod sociální práce a postupů odpovídajících současným vědeckým poznatkům.“ (§ 9a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb.)

1.1 Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“) a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Sociálně-právní ochranu dětí mohou pak zajišťovat také další fyzické a právnické osoby, které jsou k výkonu sociálně-právní ochrany pověřeny (tzv. pověřené osoby).

„V literatuře se běžně vyskytuje zkratka OSPOD, kterou je obvykle označováno příslušné oddělení obecního úřadu obce s rozšířenou působností.“ (Matoušek, 2016, str. 13)

Obecní úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností mají ze zákona nejvíce povinností v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, neboť vykonávají ochranu dětí a podporu rodičů na lokální úrovni, se znalostí rodiny, místní komunity i daného regionu a mohou bezprostředně sledovat situaci rodiny a včas činit jednotlivá opatření (Krausová, Novotná, 2006, str. 30).

Orgánem sociálně-právní ochrany je i každý obecní úřad. Obecní úřad též vykonává státní správu v přenesené působnosti, přičemž má k dětem a rodinám s dětmi nejbliže. „Krajské úřady vedle kontrolní a metodické činnosti zabezpečují téměř celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče, rozhodování o udělení pověření k výkonu sociálně-právní ochrany fyzickým a právnickým osobám či rozhodování o státním příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.“ (Novotná, 2022, str. 38)

2 Náhradní rodinná péče

Nejprve je nutné vymezit si pojem „náhradní péče“. Pojem „náhradní péče“ je teoretický pojem, který se užívá pro označení všech právních institutů, které slouží dítěti všude tam, kdy se dítěti nedostává dostatečné péče ze strany jeho rodičů (rodiče), nebo se nedostává rodičovské péče, pokud jde o některou stránku péče o dítě, anebo se sice rodičovské péče dostává, ale z nějakého důvodu nemůže být pro dítě využita.“ (Zuklínová, 2016, str. 133)

Podle osoby (fyzické i právnické), do jejíž péče lze dítě svěřit, můžeme rozlišovat rodinnou a ústavní náhradní péči (Zuklínová, 2016, str. 133).

Zuklínová (2016, str. 133) dále rozděluje právní instituty v rámci náhradní rodinné péče na ty, jejichž účelem je pečovat o dítě (pěstounství a svěření dítěte do péče jiné osoby), a ty, jejichž účelem je především právní ochrana dítěte (poručenství a opatrovnictví). Institut osvojení v sobě nese též určité prvky náhradní rodinné péče. „Niméně osvojitel o dítě pečuje jako rodič, který je nositelem rodičovské odpovědnosti a který má všechny rodičovské povinnosti a práva, zdaleka ne jen pečovat o osobu dítěte.“ (Zuklínová, 2016, str. 134)

Náhradní rodinná péče je postavená na předpokladu rodiny jako nejvhodnější výchovné instituce pro děti. Jednotlivé formy náhradní rodinné péče se proto snaží co nejvíce přiblížit péči rodinné.

Matoušek (2014, str. 18) uvádí, že rodina je „nejvhodnějším prostředím pro výchovu dětí.“ Funkční rodina zajišťuje uspokojení základních životních potřeb všech členů, podporuje děti v rozvoji a poznávání okolí a učí jednotlivé členy způsobům řešení konfliktů. Při práci s rodinou je podstatné aktivovat v rodině vlastní potenciál pro řešení svých problémů, který má každá rodina.

Matějček (2002, str. 96) upozorňuje, že slovo *náhradní* zde nemáme chápat v obvyklém slova smyslu, tedy jako něco nepravého a méně dokonalého. Náhradní rodičovství může být stejně dokonalé jako rodičovství biologické, v některých případech podle vztahu k dítěti dokonce i lepší.

Vedle biologického rodičovství rozlišujeme také tzv. psychologické rodičovství, které tkví v bezpodmínečném přijetí dítěte. U většiny rodičů se setkávají obě formy rodičovství. V některých případech jde však pouze o rodičovství biologické, to když rodič nic necítí k vlastnímu dítěti a opouští jej, a v jiných případech se jedná jen o psychologické rodičovství, když cizí lidé přijímají cizí dítě za své (Matějček, 2002, str. 98).

„Dítě totiž samo za rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají, a pranic je nezajímá, zdali na to mají potvrzení z porodnice. Na chování záleží! Nikoliv na faktu biologického zplození dítěte.“ (Matějček, 2002, str. 98)

Do systému náhradní rodinné péče v České republice dnes spadají převážně „takzvaně sociálně osiřelé děti, které mají matku i otce (nebo alespoň jednoho z nich), ale ti se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí starat,“ uvádí Novotná (2018, str. 19). Skutečně osiřelé děti, které žijí v náhradní rodinné péči, tvoří jen nepatrný vzorek případů (Novotná, 2018, str. 19).

V situaci, kdy rodiče přechodně či dlouhodobě nepečují o své dítě, se usiluje nejdříve o svěření dítěte rodinným příbuzným, případně známým, až následně se hledá do role náhradního pečovatele cizí osoba. Náhradní rodinná péče se má co nejvíce podobat péči rodinné, která má, „na rozdíl od ústavní péče, pozitivní vliv na jejich psychomotorický a psychický vývoj.“ (Novotná, 2018, str. 20).

Náhradní rodinou péči upravuje spolu se zákonem o sociálně-právní ochraně dětí též zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“). Občanský zákoník zároveň stanovuje přednost péče fyzické osoby před ústavní péčí (§ 971 odst. 1).

Před nařízením ústavní výchovy musí soud vždy prozkoumat důvody umístění dítěte mimo rodinu i možnosti jeho další péče. Soud musí předně zvážit, zda nelze dítě svěřit do péče fyzické osoby (Westphalová, 2020).

2.1 Pěstounská péče

„Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěti i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.“ (Bubleová, 2002, str. 16). Svěřením dítěte do pěstounské péče nepřechází rodičovská odpovědnost ani vyživovací povinnost na pěstouna, nýbrž nadále zůstávají biologickým rodičům (Zezulová, 2012, str. 16).

Pěstounská péče je volnějším svazkem nežli osvojení. Dítě nepřijímá jméno po pěstounech a vlastní rodiče neztrácejí všechna práva a povinnosti. Ovšem pěstouni přebírají odpovědnost za výchovu dítěte a jeho přípravu na život (Matějček, 1994, str. 22)

Pěstounská péče si zaslouží býti preferovaným typem dočasné náhradní rodinné péče z mnoha důvodů. Především proto, že se dokáže nejlépe přiblížit způsobu života, který žije většina lidí ve svých biologických rodinách (Barber, Delfabbro, 2004, str. 3).

Občanský zákoník uvádí možnost umístění dítěte do pěstounské péče v případě, kdy se o dítě nemůže starat ani jeden z rodičů ani poručník. Dále stanovuje, že „pěstounská péče má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově.“ (§ 958 občanského zákoníku)

Občanský zákoník též stanovuje přednost svěřeni dítěte do péče osobě příbuzné nebo blízké před péčí jinou osobou (§ 962 občanského zákoníku). Tato právní úprava vychází z povinnosti státu zachovávat a rozvíjet vazby dítěte v přirozené rodině, a to nejen mezi rodiči a dětmi, ale též v rámci širší rodiny. Cílem této úpravy je zachování přirozených vazeb dítěte s osobami jemu blízkými a příbuznými. V pěstounské péči typicky přebírají péči o dítě jeho prarodiče (Westphalová, 2020).

„Do pěstounské péče se svěřují děti, jejichž výchova není u rodičů zajištěna a zájem dítěte takové svěřeni vyžaduje. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů. Je-li dítě svěřeno do pěstounské péče ve věku, kdy je schopno posoudit její obsah, má být zajištěno také jeho vyjádření.“ (Novotná, 2018, str. 21)

Svěřeni dítěte do pěstounské péče je v pravomoci soudu. Ten také může z vážných důvodů rozhodnout o zrušení pěstounské péče (Bubleová, 2002, str. 16).

Pěstounská péče se obvykle týká starších dětí, které nejsou vhodné pro adopci. Děti, které nejsou zcela zdravé nebo děti odlišného etnika. Do pěstounské péče se umísťují také děti rodičů, které o děti mají zájem, ale dlouhodobě nemají vhodné podmínky pro výchovu dětí (Zezulová Dagmar, 2012, str. 16).

Výkon pěstounské péče podléhá kontrole státních úředníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí, kteří se řídí zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Příkladem činnosti, kterou vykonávají sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí spolu s pracovníky doprovázejících organizací pro pěstouny, je pomoc při udržování styku dítěte s biologickými rodiči. Udržování a rozvíjení vzájemného vztahu rodiče s dítětem představuje jednu ze základních povinností pěstounů (Novotná, 2018, str. 21). Oba zmíněné subjekty zapojené v náhradní rodinné péči jednají primárně v nejlepším zájmu dítěte, nikoli rodičů nebo pěstounů.

Děti v pěstounské péči mají právo na kontakt se svou biologickou rodinou a většina z nich kontakt vyžaduje. Kontakt s biologickou rodinou ovšem často bývá problematickou oblastí pěstounské péče, a to i pro sociální pracovníky (Wilson, Sinclair, Taylor, Pithouse, Sellick, 2004, str. 54)

Pěstounskou péči můžeme dělit na individuální a kolektivní pěstounskou péči. Kolektivní neboli skupinovou pěstounskou péčí se rozumí péče vykonávaná ve speciálních zařízeních pro výkon pěstounské péče. Dříve se jednalo zejména o dětské vesničky SOS (Frinta, 2016, str. 152).

Dále lze dělit pěstounskou péči dle subjektů vykonávajících individuální pěstounskou péči na příbuzenskou a nepříbuzenskou pěstounskou péči. V nepříbuzenské pěstounské péči se jedná o svěřením dítěte do péči cizí osoby, zatímco příbuzenskou pěstounskou péči vykonávají kupř. prarodiče, zletilí sourozenci či teta nebo strýc (Frinta, 2016, str. 153)

Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, provedená zákonem č. 363/2021 Sb. (dále jen „novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí“), ustanovila nové rozlišení pěstounské péče. Od 1. ledna 2022 je pro účely nároku na některé dávky pěstounské péče rozlišováno mezi zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péčí. Zprostředkovaní pěstouni mají nadále nárok na dávku odměna pěstouna, zatímco nezprostředkovaní pěstouni pobírají novou dávku příspěvek při pěstounské péči.

Z ročního výkazu MPSV o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2022 vyplývá, že k 31. 12. bylo v České republice umístěno 12 268 dětí do pěstounské péče, z nichž 9 080 dětí bylo svěřeno do péče osoby blízké či příbuzné. Ve většině případů příbuzenské pěstounské péče vychovávají děti jejich prarodiče.

Níže představuji příbuzenskou pěstounskou péči a některá specifika pěstounů-prarodičů, jakožto nejpočetnější skupiny pěstounů v České republice.

2.1.1 Příbuzenská pěstounská péče

Pěstouni, které pojí ke svěřenému dítěti příbuzenský vztah, neprochází standardním procesem zprostředkování pěstounské péče. Nemusí se účastnit odborné přípravy pro výkon

pěstounské péče a orgány sociálně-právní ochrany dětí neposuzují jejich kompetence pro roli pěstouna. Pazlarová (2016, str. 130) zde však upozorňuje, že příbuzenský vztah mnohdy není stoprocentní zárukou pro kvalitní péči o dítě, jak dokazuje zkušenost z praxe.

Příbuzenská pěstounská péče má v porovnání s nepříbuznými pěstouny své výhody i rizika. Pro děti bývá výhodou, že předem znají pečující osobu i prostředí, do kterého přicházejí. Nemusí se tak obávat adaptace na nové prostředí. Na druhou stranu zde však existuje riziko, že příbuzní pěstouni budou mít podobný životní styl, podobné hodnoty i sociokulturní zázemí, jako rodina, z které dítě odešlo z důvodu špatné péče. V těchto případech hrozí, že péče o dítě bude obdobně nevyhovující.

Z pohledu rodičů bývá příbuzenská pěstounská péče přijatelnou variantou, neboť si tak i nadále zachovají k dítěti snadný přístup. Pokud však mají rodiče s příbuznými dlouhodobě špatné vztahy, bývá i vzájemná spolupráce obou stran mnohem náročnější, než by bývala byla s nepříbuznými pěstouny. „Do vztahu neustále vstupují nevyřešené konflikty z minulosti a negativně ovlivňují možnost vzájemné komunikace a spolupráce.“ (Pazlarová, 2016, str. 134)

Pro sociální pracovníky představuje příbuzenská pěstounská péče často rychlé řešení situace, kdy je o dítě špatně pečováno a najde se příbuzný, který je ochotný o dítě pečovat. V některých případech může být ovšem pro pracovníka náročné proniknout do rodinných vztahů. Pracovník je postavený mezi rodiče a pěstouna, které pojí příbuzenský vztah. Jakýkoli zásah pracovníka může být považován za nevhodné narušování soukromí rodiny, uvádí Pazlarová (2016, str. 136).

2.1.1.1 Prarodiče v roli pěstounů

Pokud hovoříme o příbuzenských pěstounech, většinu tvoří právě prarodiče. Mimo prarodiče se role pěstouna také ujímají tety a strýcové dětí nebo dospělí sourozenci dětí. Výhodou u prarodičů v roli pěstouna je, že mají zkušenost s výchovou svých dětí a rodičovská role jim tak není cizí. Jako rizikový označuje Pazlarová (2016, str. 137) velký věkový rozdíl mezi prarodiči v roli pěstounů a dětmi. Dalším příkladem rizikových faktorů jsou případné zdravotní komplikace a úbytek sil pěstouna, které mohou v kombinaci s náročnou výchovou dospívajících dětí představovat značnou komplikaci. „Prarodičům se potom v mnoha případech stává, že rezignují na výchovné působení, nemají sílu vyžadovat

dodržování pravidel, nebo naopak z přemíry obav reagují nepřiměřeně.“ (Pazlarová, 2016, str. 137)

2.1.2 Doprovázení pěstounů

Doprovázení je termín běžně užívaný v praxi sociální práce, ačkoli jej zákon přesně nedefinuje.

Doprovázení pěstounů je služba doprovázející organizace poskytovaná pěstounské rodině. Pod termín doprovázení spadá soubor dílčích služeb, jejichž primárním cílem je poskytnutí podpory pěstounské rodině v péči o svěřené dítě. „Doprovázení má především podpůrnou funkci, na rozdíl od kontrolních úkolů, které má ve své kompetenci orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“).“ (Lexová Jana, Pazlarová Hana, 2016, str. 83). Autorky textu dále rozvíjejí téma podpory pěstounů představením tří základních tvrzení:

- 1. Pouze rovnováha mezi podpůrnou a kontrolní složkou může zajistit kvalitní péči.*
- 2. Spolupráce OSPOD a doprovázející organizace je pro zajištění kvalitní péče nezbytná.*
- 3. Oddělení podpůrné a kontrolní funkce je pro zajištění rovnováhy klíčové.*

Typy služeb poskytovaných pěstounům v rámci doprovázení definované zákonem o sociálně-právní ochraně dětí jsou:

1. pomoc při zajištění osobní péče o svěřené dítě (zejména zajištění krátkodobé péče)
2. pomoc se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v roce (dítě dosáhlo alespoň věku 2 let)
3. zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců
4. pomoc při naplňování práva pěstounů na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti
5. pomoc při naplňování povinnosti pěstounů zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin ročně

6. pomoc při naplňování povinnosti pěstouna udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými, zejména s rodiči, a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a zajištění asistence při tomto styku (§ 47a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., In: *Úplné Znění*. 2022, číslo 1481)

„Doprovázení pěstounské rodiny má tedy zejména formu konzultací, poradenství, sdílení, podpory, náhledu, případně vedení pěstounů a dohledu nad pěstounskou péčí.“ (Šustrová, 2018, str. 141)

Primárním klientem je dítě, ale sociální pracovník doprovázející organizace spolupracuje s celou rodinou. Pěstouni mají svá práva a povinnosti a sociální pracovník dohlíží na jejich dodržování, ovšem „nikdy nepřebírá za pěstouny jejich kompetence“ (Šustrová, 2018, str. 146).

Doprovázejícím organizacím pro pěstouny náleží státní příspěvek na výkon pěstounské péče (dále jen „SPVPP“), který je určený na pokrytí nákladů vynakládaných na zajišťování pomoci pěstounským rodinám a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí (§ 47d odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb.).

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí navýšila po mnoha letech SPVPP. Novela též stanovila nové povinnosti příjemců SPVPP, mezi které spadá např. povinnost pravidelně předkládat příslušné pobočce Úřadu práce České republiky (dále jen „Úřad práce“) přehled čerpání státního příspěvku.

2.1.3 Dohoda o výkonu pěstounské péče a individuální plán ochrany dítěte

Dohoda o výkonu pěstounské péče vymezuje postavení pěstounů a dětí v pěstounské péči. Dohoda je smluvním vyjádřením spolupráce pěstounské rodiny s doprovázející organizací (státní subjekt nebo nestátní organizace) na poskytování podpory a služeb. Každé dítě v pěstounské péči má specifické potřeby a dohoda o výkonu pěstounské péče napomáhá tyto potřeby pojmenovat a naplňovat (Jana Lexová, 2016, str. 73).

Podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí může pěstoun uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče s místně příslušným obecním úřadem obce s rozšířenou působností,

s obecním úřadem obce s rozšířenou působností, který není místně příslušný, obecním úřadem, krajským úřadem nebo s pověřenou osobou (fyzickou či právnickou) (§ 47b odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb.).

Dohoda může zaniknout z mnoha důvodů, jako jsou dosažení zletilosti dítěte, ukončení výkonu pěstounské péče na žádost pěstouna nebo ukončení spolupráce ze strany doprovázející organizace pro dlouhodobé neplnění povinností pěstouna (Lexová Jana, 2016, str. 73, 77).

Jana Lexová (2016) dále zmiňuje další dokument navazující na dohodu, a to *individuální plán ochrany dítěte*, který je klíčovým dokumentem pro nastavení týmové spolupráce mezi pěstounskou rodinou, OSPOD a doprovázející organizací. Dokument obsahuje konkrétní kroky vedoucí k zajištění péče o dítě. Udává jednotlivá opatření potřebná pro dítě, kdo je za plnění těchto opatření odpovědný i termíny jejich plnění. Individuální plán vytváří sociální pracovník OSPOD. Plán péče není součástí dohody o výkonu pěstounské péče, neboť v průběhu výkonu pěstounské péče dochází k jeho časté aktualizaci.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí mimo jiné stanovila možnost ukončit dohodu o výkonu pěstounské péče výpovědí jedné smluvní strany nebo dohodnou smluvních stran vždy jen k poslednímu dni kalendářního pololetí.

2.1.4 Motivace k pěstounské péči

Motivací k pěstounské péči je hned několik. Stejně jako u osvojení stojí za rozhodnutím pro pěstounskou péči touha mít dítě nebo přání mít sourozence pro dítě, které už v rodině je, nebo je pěstounství určitým řešením úmrtí dítěte v rodině. Pro pěstounskou péči se rozhodují také rodiče, kteří nechtějí procházet zdlouhavým procesem osvojení a raději zvolí rychlejší formu náhradní rodinné péče (Zezulová, 2012, str. 18).

Rozhodnutí pro pěstounskou péči často také pramení z altruistických myšlenek a touhy pomoci opuštěným dětem. Budoucím pěstounům není lhostejný jejich život v ústavní výchově, přijde jim smysluplné pomáhat a tato činnost je naplňuje (Zezulová, 2012, str. 18-19).

„Pěstounská péče je tedy jakousi formou smlouvy mezi státem, který převzal dohled nad výchovou dítěte, a rodinou, jež toto dítě do výchovy přijímá.“ (Zezulová, 2012, str. 16). Dagmar Zezulová (2012) ve své knize Pěstounská péče a adopce upozorňuje také na mylnou domněnku o další motivaci pro pěstounství vyskytující se dodnes ve společnosti. Někteří lidé se domnívají, že se lidé věnují pěstounství pro peníze. Pěstounská péče je finančně ohodnocena proto, že výchovou dítěte se složitou minulostí prokazují státu a celé společnosti nedocenitelnou službu, neboť dítě, které vyrostlo v láskyplném prostředí pěstounské rodiny má daleko více šancí uplatnit se v budoucím životě a přinášet společnosti užitek, než kdyby vyrůstalo v ústavní péči.

Právě způsob finančního odměňování pěstounů byl v nedávné době zásadně ovlivněn novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která mimo jiné stanovila nové rozlišení pěstounů, takových, kteří pečují o děti příbuzné, a profesionálních pěstounů. Ti jsou nově o něco lépe finančně ohodnoceni než pěstouni, kteří jsou v příbuzenském vztahu s dítětem svěřeným do péče. Pěstounská péče určitě není cestou pro jednoduché a rychlé zbohatnutí, ať už se jedná o jakoukoli formu pěstounské péče. Kromě toho, přínos pěstounské péče pro společnost je „nedocenitelný“.

2.1.5 Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvek

Podmínky a nárok na dávky pěstounské péče se řídí zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Všechny dávky a příspěvky posuzuje a vyplácí Úřad práce.

Mezi dávky pěstounské péče spadá: příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při pěstounské péči, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek při zakoupení osobního motorového vozidla.

Pěstouni mohou při splnění běžných podmínek nároku pobírat také peněžitou pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí zavedla tři nové dávky, konkrétně příspěvek při pěstounské péči, zaopatřovací příspěvek opakující se a zaopatřovací příspěvek jednorázový. Příspěvek při pěstounské péči náleží nezprostředkovaným pěstounům. Mladým dospělým, kteří odcházejí z pěstounské nebo poručnické péče nebo z ústavní výchovy a nadále splňují podmínku nezaopatřenosti, náleží nově zaopatřovací příspěvek

opakující se a jednorázový zaopatřovací příspěvek. Jednorázový zaopatřovací příspěvek nahradil příspěvek při ukončení pěstounské péče.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí též upravila možnost výplaty dávek pěstounské péče již po podání návrhu soudu na zahájení soudního řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, předpěstounské péče nebo o jmenování poručníkem dítěte.

2.1.6 Ukončení pěstounské péče

Hana Pazlarová (2016, str. 111) uvádí, že dosažením zletilosti končí veškeré závazky pěstounů vůči svěřenému dítěti a jakýkoli kontakt či přetrvávající podpora dítěte je čistě dobrovolná. Mnoho mladých dospělých tak nadále zůstávají součástí pěstounské rodiny, obzvláště v případech dlouhodobé pěstounské péče, kdy došlo k navázání silných citových vazeb a za předpokladu dobrých vztahů v rodině.

V případech, kdy návrh na předčasné zrušení pěstounské péče, tedy zrušení péče ještě před přirozeným procesem ukončení péče zletilostí, podá pěstoun, orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo samotné dítě prostřednictvím zákonného zástupce, musí být pěstounská péče v České republice vždy zrušena rozhodnutím soudu (Pazlarová, 2016, str. 121).

2.2 Další formy náhradní rodinné péče

2.2.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je formou náhradní rodinné péče, kdy se jedná o dočasnou péči pěstounů o dítě. Dítě je následně navraceno do biologické rodiny, adoptováno, případně svěřeno do dlouhodobé pěstounské péče. Pěstounská péče na přechodnou dobu bývá alternativou k ústavní péči (Zezulová, 2012, str. 174).

Pěstounská péče na přechodnou dobu je definována několika klíčovými znaky:

- *Pěstounská péče na přechodnou dobu trvá max. jeden rok.*
- *Dítě svěřuje do péče pěstounům na přechodnou dobu pouze soud.*

- *Pěstouni na přechodnou dobu jsou vedeni ve zvláštní evidenci. Pouze evidovaným pěstounům může být dítě svěřeno.*
- *Pěstouni na přechodnou dobu pobírají finanční odměnu i v době, kdy o žádné dítě nepečují. Jsou nepřetržitě ve stavu pohotovosti, připraveni téměř okamžitě přijmout nové dítě. (Pazlarová, 2016, str. 154)*

Hana Pazlarová (2016) k pěstounské péči na přechodnou dobu dále uvádí, že tato forma péče má po omezenou dobu zajistit péči o dítě, jehož rodina se z různých důvodů nemůže nebo nechce o dítě starat. Zmiňuje tři situace, ve kterých je pěstounská péče na přechodnou dobu především využívána. Jedná se o novorozence, jejichž rodiče nechtějí o dítě pečovat a kdy se čeká na rodičovský souhlas s osvojením, případně na pravomocné rozhodnutí soudu o možnosti osvojení bez souhlasu rodičů. Dalším případem je situace, kdy rodiče nemohou zajistit péči o novorozence z důvodu svého špatného zdravotního, psychického nebo sociálního stavu. Tehdy pěstounská péče na přechodnou dobu poskytuje rodičům čas pro vyřešení situace a zajištění vhodných podmínek pro péči o novorozené dítě. Jako poslední zmiňuje Hana Pazlarová (2016) skupinu starších dětí, jejichž rodiče nemohou z různých důvodů po určitou dobu pečovat. Zde se předpokládá, že se situace vyřeší a děti se budou moci navrátit k rodičům.

„Přestože institut pěstounské péče na přechodnou dobu je v našem právním řádu zakotven již od roku 2006, teprve novela platná od roku 2013 umožnila jeho širší aplikaci do praxe. Novela jasně nastavila pravidla jejího využívání a vyřešila otázku sociálního zabezpečení pěstounů na přechodnou dobu.“ (Pazlarová, 2016, str. 16). Zmiňovaná novelizace zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, provedená zákonem č. 401/2012 Sb., znamenala významnou změnu v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Především přispěla ke zvýšení a zintenzivnění odborné i finanční podpory pěstounským rodinám.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí reagovala na úbytek stávajících pěstounů na přechodnou dobu z důvodu nízkého finančního ohodnocení a navýšila odměnu pěstouna. Novela též stanovila nárok pěstounů na přechodnou dobu na příspěvek při převzetí dítěte, který dosud náležel jen dlouhodobým pěstounům.

2.2.2 Poručenství s osobní péčí

Poručenství stejně jako opatrovnictví je institutem právní ochrany nezletilce, a tak může být poručník jmenován pouze takovému dítěti, které není dosud plně svéprávné (Frinta, 2014).

„Není-li tu žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, soud jmenuje dítěti poručníka.“ (§ 928, odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.)

Je důležité rozlišovat, zda rodič skutečně nemá a nevykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu nebo mu je rodičovská odpovědnost pouze omezena, a tudíž rodič v určitém rozsahu rodičovskou odpovědnost má a vykonává ji. V případě, kdy má jeden z rodičů omezenou rodičovskou odpovědnost a druhý rodič ji nemá a nevykonává v plném rozsahu, jmenuje dítěti soud opatrovníka a nikoliv poručníka (Frinta, 2014).

„Poručník má vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost.“ (§ 928, odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb.)

„Osobní péče o dítě není nutnou součástí institutu poručenství (dítě např. může mít nařízenou ústavní výchovu nebo být v pěstounské péči apod.). Pokud však poručník péči o dítě osobně vykonává, považuje se z důvodu vyplácení dávek za pěstouna a má nárok na stejné hmotné zabezpečení, jako by šlo o pěstounskou péči.“ (Novotná, 2018, str. 25). Při dalším porovnání poručenství s ostatními formami náhradní rodinné péče Novotná (2018) uvádí, že „poručenství je zjednodušeně o něco „nadřazeno“ pěstounské péči, kdy je poručník na rozdíl od pěstouna v roli zákonného zástupce dítěte.“ Nejvíce práv a povinností má osvojitel, který může sám rozhodovat o záležitostech dítěte, oproti tomu pěstoun musí o podstatných záležitostech žádat o svolení biologické rodiče a poručník je povinen se obracet na soud (Novotná, 2018, str. 25).

Poručník také přebírá zodpovědnost nad správou majetku dítěte (Zezulová, 2012, str. 16).

Na poručníka s osobní péčí je pohlíženo stejně jako na dlouhodobé pěstouny. Poručníků s osobní péčí se tak týkají změny v oblasti dávek pěstounské péče i práv a povinností pěstounů, které nastolila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

2.2.3 Péče jiné osoby (svěřenectví)

Svěření do péče jiné osoby je dalším institutem náhradní rodinné péče. „Tato forma je zamýšlena jako vhodná pro blízké osoby, se kterými má dítě navázaný dlouhodobý vztah, a je tedy v jeho nejlepším zájmu, aby převzaly péči, kterou nemohou vykonávat rodiče. S ohledem na povahu této služby, která by měla pouze právně ukotvit pomoc v rámci širších podpůrných sociálních sítí rodiny, není financována ze státního rozpočtu a počítá se s plněním vyživovací povinnosti rodičů.“ (Pazlarová Hana, 2016, str. 130)

Ke svěření do péče jiné osoby se přistupuje v případech, kdy o dítě nemohou osobně pečovat rodiče ani poručník. Občanský zákoník k institutu svěření do péče jiné osoby má přednost před ústavní výchovou (stejně tak i pěstounská péče). Zároveň se upřednostňuje osoba příbuzná před osobou, které dítě nezná, a klíčovým faktorem při rozhodování o náhradní péči je osobní zájem dítěte (§ 953, § 954 zákona č. 89/2012 Sb.).

U dítěte staršího dvanácti let se má za to, že je schopné přijmout informace o své situaci a vyjádřit svůj názor, a tak se zjišťuje nejlepší zájem dítěte z jejich vyjádření. Názoru dítěte pak soud přikládá patřičnou váhu (Westphalová, 2020).

Oproti příbuzenské pěstounské péči v sobě forma svěření do péče jiné osoby nezahrnuje podmínku povinné pravidelné spolupráce s odborníky, což někteří příbuzenští pěstouni mohou vnímat jako nechtěnou intervenci do rodinného prostředí. Na druhou stranu svěření není finančně podporováno státem a pro pečující osoby může být obtížné pečovat o dítě bez pravidelného finančního příspěvku, a to zvláště v případech, kdy je stanovena výše vyživovací povinnosti, která neodpovídá reálným nákladům pro péči o dítě, nebo kdy není vyživovací povinnost vůbec plněna (Pazlarová, 2016, str. 131).

Před účinností novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí nenáležely dětem svěřeným do péče jiné osoby žádné dávky pěstounské péče. S účinností od 1. 1. 2022 přiznala novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí dětem svěřeným do péče jiné osoby příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

3 Institucionální (ústavní) péče o děti

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, uvádí, že ústavním zařízením se rozumí „zařízení pro péči o děti nebo mládež poskytující plné přímé zaopatření“, čímž je poskytování stravování, ubytování a ošacení (§ 2a).

Ústavní péče v České republice spadá do gesce tří různých ministerstev. Dětské domovy pro děti do tří let věku (dříve označovány jako kojenecké ústavy, dnes např. dětská centra) jsou zdravotnická zařízení spadající pod Ministerstvo zdravotnictví. Dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické a výchovné ústavy jsou v gesci ministerstva školství a domovy pro osoby se zdravotním postižením a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc spadají pod MPSV. Resortní roztržičnost služeb pro ohrožené děti také byla v posledních letech předmětem diskuse.

Občanský zákoník stanovuje podmínky, za kterých může být dítě umístěno do ústavního zařízení. „Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídít ústavní výchovu.“ Nařízení ústavní výchovy má být až posledním možným řešením pro zajištění náhradní výchovy. Dítě může být umístěno do ústavního zařízení v případě, kdy jiná možná opatření selhala. Péče fyzické osoby je vždy preferována před ústavní péčí (§ 971 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.).

Zároveň občanský zákoník k podmínkám umístění dětí do ústavní výchovy dodává, že „nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.“ (§ 971 odst. 3)

V rámci řízení se musí prokázat, zda má nevhodné prostředí přímý dopad na tělesný a psychický vývoj a zdraví dítěte. Finanční obtíže a materiální nedostatky nemohou být samy o sobě důvodem pro umístění dítěte mimo péči rodičů. Rozhodujícím kritériem jsou výchovné a citové schopnosti rodičů a jejich způsobilost zajistit základní životní potřeby dítěte (Westphalová, 2020).

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí omezila umístění nejmladších dětí do zařízení ústavní výchovy nebo ZDVOP. Dále omezila umístění dětí do dětských domovů pro děti do tří let pouze na situace, kdy jejich zdravotní stav vyžaduje dlouhodobou lůžkovou péči. Novela též stanovila podmínku souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou

působností s pobytem každého dítěte v ZDVOP a v dětském domově pro děti do tří let věku a s pobytem každého dítěte do patnácti let věku v domově pro osoby se zdravotním postižením.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí dále nastavila jednotnou úpravu zaopatření mladých lidí, kteří po dosažení zletilosti opouštějí náhradní rodinou péči nebo odcházejí z ústavních zařízení. S účinností od 1. ledna 2022 mají zletilí mladí lidé nárok na zaopatřovací příspěvek opakující se a zaopatřovací příspěvek jednorázový. Do konce roku 2027 si mohou vybrat mezi zachováním příspěvku na úhradu potřeb dítěte nebo zaopatřovacím příspěvkem.

3.1 Typy ústavní péče

3.1.1 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen „ZDVOP“) upravuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Pobyt dětí v těchto zařízeních má být krátkodobým řešením nepříznivé situace v rodině.

Do ZDVOP jsou umisťovány děti, o které není řádně pečováno a jejichž normální vývoj je vážně narušen či ohrožen. Dále také týrané a zneužívané děti nebo děti, o které není pečováno uměřeně jejich věku (§ 13a zákona č. 359/1999 Sb.).

Soud může rozhodnout o odebrání dítěte z rodiny a dočasném svěřením dítěte do péče ZDVOP, nevedla-li předchozí výchovná opatření k nápravě a zároveň, není-li možné poskytnout péči o dítě formou náhradní rodinné péče, zejména pěstounskou péčí na přechodnou dobu (§ 13a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb.).

„Ochrana a pomoc se poskytují po přechodnou dobu nepřesahující zpravidla dobu 6 měsíců bez ohledu na to, je-li poskytována na základě smlouvy o poskytování ochrany a pomoci nebo na základě soudního rozhodnutí.“ (§ 42 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb.)

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí přeformulovala právní tituly, na základě kterých je možné umístit dítě do ZDVOP. Jsou jimi smlouva o poskytování ochrany a pomoci a rozhodnutí soudu. Novela též omezila možnost umisťování nejmladších dětí do zařízení, snížila maximální možnou kapacitu nových ZDVOP na dvacet dětí a omezila délku pobytu dětí v těchto zařízeních. S účinností od 1. 1. 2022 poskytují ZDVOP ochranu a

pomoc po dobu zpravidla nepřesahující 6 měsíců, a to bez ohledu na právní titul umístění dítěte.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí také navýšila státní příspěvek pro zřizovatele ZDVOP.

3.1.2 Dětský domov pro děti do tří let věku (kojenecký ústav, dětské centrum)

Dětské domovy pro děti do tří let věku určené pro kojence a batolata jsou zdravotnickým zařízením, které se řídí zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.

„V dětských domovech pro děti do 3 let věku jsou poskytovány zdravotní služby a zaopatření dětem zpravidla do 3 let věku, jejichž zdravotní stav vyžaduje poskytování zdravotní péče ve formě lůžkové péče a které nemohou vyrůstat v rodinném prostředí, zejména dětem týraným, zanedbávaným, zneužívaným a nebo dětem zdravotně postiženým. Zaopatřením se rozumí stravování, ubytování, ošacení a výchovná činnost.“ (§ 43 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb.)

Zákon dále povoluje pobyt v zařízení těhotným ženám, „je-li z důvodů nepříznivé životní situace ohroženo jejich zdraví.“

3.1.3 Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy

Účelem těchto zařízení je zajistit „na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.“ (§ 1 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb.). Zákon také stanovuje povinnost jednotlivým zařízením poskytovat dětem a rodinám podporu při návratu dětí do původní rodiny nebo při svěřením dítěte do náhradní rodinné péče.

Školskými zařízeními pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy jsou diagnostický ústav, výchovný ústav, dětský domov a dětský domov se školou.

3.1.3.1 Diagnostický ústav

Do diagnostických ústavů se umísťují děti zpravidla na dobu osmi týdnů. Diagnostické ústavy poskytují vedle diagnostiky také vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační a koordinační služby. Během dvou měsíců vypracuje ústav na základě komplexních vyšetření diagnostickou zprávu, která obsahuje návrh specifických výchovných a vzdělávacích potřeb a doporučení k dalšímu umístění dítěte mimo ústav (§ 5 zákona č. 109/2002 Sb.). V praxi se délka pobytu dětí v diagnostických ústavech často prodlužuje, neboť o následném umístění každého dítěte rozhoduje soud.

3.1.3.2 Výchovný ústav

Do výchovných ústavů se podle zákona č. 109/2002 (§ 14) umísťují děti starší 15 let, kterým byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova a které zároveň mají závažné poruchy chování. Ústav poskytuje především vzdělávací, výchovné a sociální služby.

3.1.3.3 Dětský domov

Dětské domovy pečují o děti ve věku od 3 do 18 let s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. „Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.“ Děti se vzdělávají ve školách mimo zařízení (§ 12 zákona č. 109/2002 Sb.).

3.1.3.4 Dětský domov se školou

V dětských domovech se školou je běžně zajišťována péče pro děti ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky. V těchto domovech jsou děti s nařízenou ústavní výchovou, kteří mají závažné poruchy chování nebo v jiných případech z důvodu „přechodné nebo trvalé duševní poruchy vyžadující výchovně léčebnou péči.“ (§ 13 zákona č. 109/2002 Sb.)

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí byl ke dnešnímu dni 43krát novelizován. Zákon byl vydán 9. prosince roku 1999 a 1. dubna roku 2000 nabyl své účinnosti. Dosud velmi významná novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí byla provedená novelou, která vyšla ve Sbírce zákonů 16. listopadu 2012 pod č. 401/2012. Tato novela ustanovila závazné postupy pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí, také značně přispěla k rozvoji náhradní rodinné péče zvýšením podpory pěstounské péče. Zavedla odlehčovací služby, služby doprovázení a poradenství zprostředkované doprovázejícími organizacemi, které jsou financované ze státního příspěvku na výkon pěstounské péče. Novela dále stanovila hmotné zajištění pěstounů na přechodnou dobu nebo sjednotila systém příprav a výběru pěstounů.

Ve stejné době došlo též s účinností k 1. 1. 2014 k nahrazení zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, druhou částí občanského zákoníku (Trnková, 2018, str.10).

Vláda České republiky předložila 24. 6. 2020 Poslanecké sněmovně nový návrh novely, čímž započal proces projednávání v současné době poslední novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí po letech diskusí vyslyšela volání odborníků po novelizaci zastaralé verze zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která byla po dlouhém projednávání v době koronavirové krize vyhlášena 8. 10. 2021 ve Sbírce zákonů, výrazně zvýšila odbornou i finanční podporu náhradní rodinné péče.

Některé dávky pěstounské péče, stejně jako státní příspěvek na výkon pěstounské péče, nebyly od 1. 1. 2013 navýšeny, ačkoli se od uvedeného data prokazatelně navyšovaly platy, ceny služeb, nájmy atd. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí tak reagovala na pokles zájmu nových žadatelů o pěstounskou péči i úbytek stávajících pěstounů na přechodnou dobu z důvodu nízkého finančního ohodnocení (Rodinné listy, 2021).

Zákon č. 363/2021 Sb. mění nastavení finančního zabezpečení pěstounů, zavádí podporu mladých dospělých opouštějících náhradní péči ve formě zaopatřovacího příspěvku a upravuje poskytování pomoci dětem v krizových situacích, kterou zajišťují zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Novela též, mimo jiné, ustanovila omezení umístování nejmladších dětí do ústavní péče.

4 Rozlišení pěstounské péče

Dle novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí rozlišuje systém pěstounské péče, s ohledem na dávky pěstounské péče, pěstounskou péči na zprostředkovanou pěstounskou péči a nezprostředkovanou pěstounskou péči. Osoby poskytující zprostředkovanou pěstounskou péči mají nadále nárok na odměnu pěstouna, zatímco osoby, které neprošly procesem odborného zprostředkování pěstounské péče, a tedy spadají mezi pěstouny poskytující nezprostředkovanou pěstounskou péči, mohou požádat o přiznání nové dávky příspěvek při pěstounské péči. Nezprostředkovaní pěstouni tak od roku 2022 nemají nárok na odměnu pěstouna.

4.1 Zprostředkovaná pěstounská péče

Zprostředkovanou pěstounskou péčí se rozumí „pěstounská péče poskytovaná dítěti osobou pečující po doručení oznámení o vhodnosti této osoby stát se pěstounem tohoto dítěte.“ (§ 47a odst. 1 zákona č. 363/2021). Zprostředkování pěstouni musí projít procesem odborného posouzení ze strany krajského úřadu. Následně mohou být vybráni jakožto vhodní náhradní rodiče pro konkrétní dítě. Tehdy žadatelé o zprostředkování pěstounské péče obdrží oznámení o vhodnosti stát se pěstounem.

„Pro označení pěstounské péče jako zprostředkované tedy v zásadě nestačí, aby osoba absolvovala odborné posouzení pro účely zprostředkování pěstounské péče. Je nezbytné, aby tato osoba byla zařazena do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny a následně jí bylo orgánem sociálně-právní ochrany (krajský úřad) oznámeno, že je vhodnou osobou, která se může stát pěstounem konkrétního dítěte, a toto dítě je jí následně svěřeno do péče.“ (Riedlová Jurková, 2022, str. 347)

Za zprostředkovanou pěstounskou péčí je považována též pěstounská péče na přechodnou dobu. Pokud nastane situace, kdy dítě původně svěřené do pěstounské péče na přechodnou dobu zůstane u pěstouna trvale, je tato pěstounská péče též považována za zprostředkovanou (Riedlová Jurková, 2022, str. 348).

V posledním případě je za zprostředkovanou pěstounskou péči považována pěstounská péče poskytovaná sourozenci dítěte svěřeného do pěstounské péče, je-li poskytována toutéž osobou pečující (§ 47a odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb.). Tedy, pěstoun pečující o dítě formou zprostředkované pěstounské péče může převzít do péče též jeho sourozence, přičemž pěstoun bude mít nárok na odměnu pěstouna z titulu zprostředkované pěstounské péče za obě děti.

V prosinci roku 2021 začal Úřad práce rozesílat informativní dopis pěstounům o změnách v oblasti dávek pěstounské péče od ledna 2022, ve kterém je zmíněna možnost považovat pěstounskou péči poskytovanou sourozenci dítěte svěřeného do pěstounské péče za nezprostředkovanou, neboť lze považovat pěstounskou rodinu za osoby blízké z titulu péče o sourozence. V tomto případě je podán návrh na svěření dítěte do péče přímo k soudu.

V praxi jsou za zprostředkované pěstouny obecně považováni ti, které nepojí ke svěřenému dítěti příbuzenský či blízký vztah. Pěstoun se zpravidla seznámí s dítětem, kterému krajský úřad zprostředkoval náhradní rodinou péči, až na základě doručení oznámení o vhodnosti stát se pěstounem tohoto dítěte.

4.1.1 Proces zprostředkování pěstounské péče

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí podrobně popisuje jednotlivé kroky procesu zprostředkování pěstounské péče. Zprostředkování spočívá ve „vyhledání fyzických osob vhodných stát se pěstouny, v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se pěstounem určitého dítěte, jemuž se pěstounská péče zprostředkovává, a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.“ (§ 19a odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb.). Zprostředkování mohou zajišťovat pouze orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Proces zprostředkování pěstounské péče začíná podáním žádosti fyzické osoby, která má zájem přijmout dítě do péče. Žádost se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který následně postoupí kopii spisovné dokumentace o žadateli krajskému úřadu. Zprostředkování pěstounské péče zajišťují v České republice krajské úřady (§ 20 zákona č. 359/1999 Sb.).

Krajské úřady rozhodují na základě odborného posouzení o zařazení žadatele do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče (§ 22 odst. 6 zákona č. 359/1999 Sb.). Pro účely zprostředkování pěstounské péče vyhledává krajský úřad pro děti vedené v evidenci vhodného žadatele, přičemž přihlíží k výsledkům odborného posouzení dítěte i žadatele a k celkovému vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny. Pokud krajský úřad nalezne pro dítě vhodného žadatele, má žadatel právo seznámit se s dítětem. Následně může být podána žádost soudu o svěřeni dítěte do předpěstounské péče (§ 24 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb.). Předpěstounskou péčí se rozumí dočasné svěřeni dítěte do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje potřebná kritéria. Jedná se tedy o situaci předcházející rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče.

4.2 Nezprostředkovaná pěstounská péče

Za nezprostředkovanou pěstounskou péčí se považuje pěstounská péče, která není zprostředkovanou pěstounskou péčí (§ 47a odst. 1 zákona č. 363/2021 Sb.). Nezprostředkovaní pěstouni neprocházejí odborným posuzováním a přípravou na výkon pěstounské péče.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí říká, že zprostředkování pěstounské péče orgány sociálně-právní ochrany se neprovádí, „podala-li návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.“ (§ 20 odst. 3). Návrh na svěřeni dítěte do péče podali přímo k soudu, neboť jde o osoby dítěti příbuzné či blízké.

Zprostředkování pěstounské péče u osoby dítěti blízké či příbuzné by bylo bezpředmětné, neboť jak dítě, tak žadatel o pěstounskou péčí jsou známi a není třeba je vyhledávat. Dále je důležité respektovat rodinné vztahy a nenarušit již existující citové vazby (Burdová, Riedlová Jurková, 2022, str. 151).

V praxi jsou nezprostředkovanými pěstouny především osoby dítěti příbuzné, přičemž nejčastěji se jedná o prarodiče dítěte. Pak také tety, strýcové a zletilí sourozenci dítěte.

Do skupiny nezprostředkovaných pěstounů nově řadíme též takové pěstouny, kteří převzali dítě do péče mimo systém odborného zprostředkování, návrh na svěřeni do péče podali přímo k soudu, a zároveň je nepojí k dítěti příbuzenský vztah. V těchto případech si pěstoun sám vybral dítě, s kterým se už navzájem znají. Tito pěstouni však oproti příbuzenským pěstounům tvoří minoritní podíl nezprostředkované pěstounské péče.

MPSV vydalo dokument, který nabízí upřesnění výkladu pojmů zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče, zavedených novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Tento dokument představuje příklad nezprostředkované pěstounské péče, kdy se jedná o dítě svěřené do osobní péče osoby dítěti blízké, nikoli příbuzné. Jedná se o příběh manželů, kteří se ujali péče o syna své sousedky, která je hospitalizovaná v nemocnici. Její zdravotní stav se nelepšil a chlapce nemohl přijmout do péče nikdo z jeho rodiny. Zároveň manželé znali chlapce od narození a měli s ním vybudovaný vzájemný vztah. Manželé nakonec požádali o svěřeni chlapce do pěstounské péče, čímž se stali vůči tomuto dítěti nezprostředkovanými pěstouny.

5 Dávky pěstounské péče

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí zásadně změnila systém dávek pěstounské péče v České republice. Novela upravila nárok na některé dávky pěstounské péče a zároveň přinesla tři nové dávky, a to příspěvek při pěstounské péči, zaopatřovací příspěvek opakující se a zaopatřovací příspěvek jednorázový.

Nárok na příspěvek při pěstounské péči mají nezprostředkovaní pěstouni, přitom tuto skupinu tvoří především příbuzenští pěstouni. Zákonodárci tak novelou o sociálně-právní ochraně dětí zavádí v odměňování dlouhodobých pěstounů základní princip diferenciací dle rodinného vztahu pěstouna k dítěti.

Příspěvek při pěstounské péči má sloužit jako kompenzace ušlých příležitostí, nikoli jako náhrada mzdy či důchodu, jako tomu je u odměny pěstouna. Novým rozlišením pěstounské péče jsou nezprostředkovaní pěstouni oproti zprostředkovaným pěstounům finančně znevýhodněni, přičemž prarodiče se subsidiární vyživovací povinností pobírají ještě o něco nižší finanční příspěvek než ostatní nezprostředkovaní pěstouni (tety, strýcové, zletilí sourozenci, osoby blízké).

Zároveň, dle občanského zákoníku, je svěřením dítěte do péče osoby příbuzné nebo blízké preferovanou formou náhradní rodinné péče a soud je povinen dát přednost svěřením dítěte do jejich péče před jinou osobou (§ 962 odst. 2).

Veřejný ochránce práv, JUDr. Stanislav Křeček, v Přípomínkách veřejného ochránce práv k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, uvedl, že nesouhlasí s novým rozlišováním mezi zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péčí a rozdílným způsobem odměňování pěstounů. „Nespatřuji zásadní důvod pro rozlišování zprostředkované a nezprostředkované pěstounské péče u osob, které ke svěřeným dětem nemají vyživovací povinnost. Mám za to, že těmto osobám by měly být zajištěny stejné podmínky pro jejich odměňování jako u zprostředkovaných pěstounů.“ (Křeček, 2022, str. 1)

Křeček dále zmiňuje negativní dopady novely zákona o sociálně-právní ochrany dětí pro nezprostředkované pěstouny, mimo snížení finanční odměny. Tvrdí, že péče osob mimo přímou linii (tety strýcové a jiní příbuzní) je zpravidla v nejlepším zájmu dítěte. Zároveň upozorňuje, že mezi nezprostředkované pěstouny spadají též osoby, které se rozhodly pomoc

konkrétnímu dítěti z dětského domova nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a především u těchto osob se lze obávat, dle JUDr. Stanislava Křečka, obávat jejich odlivu (Křeček, 2022, str. 1). Dále se obává, že takto může, zejména z finančních důvodů, docházet k ukončování již existující pěstounské péče, přičemž pěstounská péče v rodinách by měla být v co největší míře podporována (Křeček, 2022, str. 2).

„V uvedených souvislostech tedy považuji za vhodné, ne-li nezbytné, aby byla předložena novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která zajistí rovné podmínky pro odměňování všech pěstounů, kteří nemají ke svěřenému dítěti vyživovací povinnosti.“ (Křeček, 2022, str. 2)

5.1 Odměna pěstouna

Odměna pěstouna je jednou z dávek pěstounské péče, která náleží zprostředkovaným dlouhodobým pěstounům a pěstounům na přechodnou dobu. Je posuzována jako příjem ze závislé činnosti („plat pěstouna“) a podléhá zákonům upravujícím daně z příjmu, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění.

5.1.1 Nárok na odměnu pěstouna

Do roku 2022 měli nárok na odměnu pěstouna příbuzenští i zprostředkovaní nepříbuzní pěstouni, stejně tak i pěstouni na přechodnou dobu, a výše odměny pěstouna i ostatních dávek pěstounské péče, byla stanovena fixní částkou (Macela, 2020).

Zprostředkovaným pěstounům byla tato dávka přiznána automaticky, u příbuzenských pěstounů se nárok na odměnu pěstouna posuzoval individuálně, s ohledem na podpůrnou vyživovací povinnost prarodičů. U pěstounů, kteří byli prarodiči či praprarodiči svěřeného dítěte, byl nárok na odměnu pěstouna fakultativní. Odměna byla vyplácena pouze v případech hodných tzv. zvláštního zřetele. Podkladem pro rozhodnutí o přiznání dávky bylo vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany místně příslušného dle místa trvalého pobytu dítěte (Macela, 2020).

Nárok na odměnu pěstouna vznikl po posouzení sociálních a majetkových poměrů pěstouna nebo dle zdravotního stavu dítěte svěřeného do pěstounské péče (Pazlarová, 2016,

str. 130). MPSV uvádí, že tato podmínka nároku na dávku u prarodičů byla splněna z 95 % případů (viz příloha 1 – tabulka Odměna pěstouna).

Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí z roku 2021 nově upravila nárok na odměnu pěstouna. „Nárok na odměnu pěstouna má osoba pečující, která poskytuje dítěti zprostředkovanou pěstounskou péči, a osoba v evidenci.“ (§ 47i odst. 1 zákona č. 363/2021 Sb.). Osobou v evidenci se rozumí „fyzická osoba, která je vedena v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči po přechodnou dobu“ (§ 2a zákona č. 363/2021 Sb.).

Pěstouni na přechodnou dobu mají nárok na odměnu pěstouna ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Přechodní pěstouni pobírají odměnu pěstouna také tehdy, kdy nemají svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu žádné dítě (Riedlová Jurková, 2022, str. 384).

Nově tedy dávku odměna pěstouna pobírají pěstouni na přechodnou dobu, kteří jsou speciálně proškolení pro poskytování přechodné péče o dítě svěřené do péče, zprostředkovaní dlouhodobí pěstouni, kteří též povinně prošli odborným posouzením a přípravou na výkon zprostředkované pěstounské péče, a osoby, které jsou poručníkem dítěte, o které osobně pečují. Nezprostředkovaní pěstouni, kteří neabsolvují odborné posouzení, nemají od 1. 1. 2022 nárok na odměnu pěstouna, ale pobírají novou dávku příspěvek při pěstounské péči.

5.1.2 Výše odměny pěstouna

Do roku 2022 byla výše odměny pěstouna i ostatních dávek pěstounské péče stanovena fixními částkami (Macela, 2020).

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí navázala odměnu pěstouna na minimální mzdu (dále jen „MM“). Tímto je garantován průběžný růst dávky společně s navyšováním MM a odpadá tak nutnost pravidelného navyšování samotné dávky.

V minulé úpravě odměny pěstouna činila výše dávky za péči o jedno dítě v dlouhodobé pěstounské péči 12 000 Kč „hrubého“. Novela stanovila navýšení dávky na

1,0násobek MM. V roce 2021 tedy odměna pěstouna pro dlouhodobé pěstouny za péči o jedno dítě svěřené do zprostředkované pěstounské péče činila 15 200 Kč „hrubého“. Od ledna 2023 představuje výše této dávky 17 300 Kč „hrubého“.

Odměna pěstouna pro dlouhodobé pěstouny pečující o dvě děti narostla z 18 000 Kč „hrubého“ na 1,5násobek MM (od ledna 2023 25 950 Kč „hrubého“). Za péči o tři děti se odměna zvýšila z 30 000 Kč „hrubého“ na 2,0násobek MM (34 600 Kč), za péči o jedno dítě ve stavu závislosti I („lehká závislost“ na péči jiné osoby) z 12 000 Kč „hrubého“ na 1,2násobek MM (20 760 Kč) a za jedno dítě ve stavu závislosti II-IV („středně těžká závislost“ až „úplná závislost“) z 30 000 Kč „hrubého“ na 2,0násobek MM (34 600 Kč). Za každé další dítě byl do roku 2022 příspěvek 6000 Kč, nyní výše příspěvku činí 0,5násobek MM (viz příloha 1 – tabulka Odměna pěstouna).

Všichni pěstouni na přechodnou dobu dostávali odměnu pěstouna ve výši 20 000 Kč „hrubého“, nehledě na počet svěřených dětí či stupeň závislosti. Tato částka byla osm let ve stejné výši. Proto také v posledních letech klesal počet pěstounů na přechodnou dobu.

Pro přechodné pěstouny se díky novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí zvýšila odměna pěstouna z 20 000 Kč „hrubého“ na 1,8násobek MM při péči o 0 nebo 1 dítě (31 140 Kč), na 2násobek MM (34 600 Kč) za dítě ve stavu I závislosti a na 2,2násobek MM (38 060 Kč) za dítě ve stavu II-IV závislosti. Za každé další dítě je k odměně pěstouna přičítán příspěvek ve výši 0,3násobku MM.

Vývoj výše odměny pěstouna i příspěvku při pěstounské péči znázorňují tabulky v příloze (Příloha 1, 2). Tabulky, které publikovalo MPSV, znázorňují stav před novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2021, výši dávek stanovených novelou i stávající stav v roce 2023.

5.2 Příspěvek při pěstounské péči

Příspěvek při pěstounské péči je nová dávka pěstounské péče, kterou zavedla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2021.

Nezprostředkovaní pěstouni, kteří pečují o dítě svěřené do dlouhodobé pěstounské péče, mají nárok na novou dávku příspěvek při pěstounské péči (§ 47ja odst. 1 zákona č.

363/2021 Sb.). Příspěvek je stanoven jako částka životního minima (dále jen „ŽM“) krát koeficient za každé svěřené dítě.

„Jelikož se jedná o zcela novou dávku, je nutné o ni požádat u příslušné krajské pobočky Úřadu práce. Jedinou podmínkou pro přiznání této dávky je status osoby pečující poskytující dítěti nezprostředkovanou pěstounskou péči.“ (Riedlová Jurková, 2022, str. 390)

Dávka příspěvek při pěstounské péči není považována za příjem ze závislé činnosti, na rozdíl od odměny pěstouna. Je koncipována jako klasická sociální dávka, nepodléhá odvodům na sociální a zdravotní pojištění a dani z příjmu a částky jsou vypláceny v „čistém“. Pokud osoba pečující není zaměstnána, není osobou samostatně výdělečně činnou ani nespadá mezi osoby, za které je plátcem zdravotního pojištění stát podle zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, je třeba zdravotní a sociální pojištění řešit jiným způsobem.

Následně byl vydán zákon č. 221/2022 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Tento zákon, který upravuje důchodové pojištění a veřejné zdravotní pojištění pro nezprostředkované pěstouny, popisuje výjimečné situace, kdy je pěstoun z titulu pobírání příspěvku při pěstounské péči zdravotně a sociálně pojištěn.

5.2.1 Náhradní doby pojištění a zdravotní pojištění u nezprostředkovaných pěstounů

Zákonem č. 221 z roku 2022 byly stanoveny podmínky, kdy se nezprostředkovaným pěstounům, kteří do 31. 12. 2021 pobírali odměnu pěstouna, může doba péče o dítě, kdy pobírají příspěvek při pěstounské péči, započítávat jako tzv. náhradní doba pojištění pro účely důchodů.

„Od 1. ledna 2022 do dne zániku pěstounské péče jsou účastny pojištění osoby pečující poskytující dítěti nezprostředkovanou pěstounskou péči, je-li těmto osobám vyplácen příspěvek při pěstounské péči podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, pokud tyto osoby měly v den 31. prosince 2021 nárok na odměnu pěstouna podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Doba účasti na pojištění podle věty první se považuje za náhradní dobu pojištění a za vyloučenou dobu podle § 16 odst. 4.“ (§ 102 odst. 6 zákona č. 221/2022 Sb.)

Náhradní doba pro účely důchodového pojištění se započítává také nezprostředkovaným pěstounům, kteří se stali pěstouny nejdříve až 1. 1. 2022 a nezprostředkovaným pěstounům-prarodičům, kteří do 31. 12. 2021 neměli nárok na odměnu pěstouna, a to po dobu maximálně 2 let. Tato doba se počítá od prvního dne kalendářního měsíce, za který vznikl nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte (§ 5 písm. h zákona č. 221/2022 Sb.).

Zákon č. 221/2022 Sb. upravuje též podmínky, za kterých stát může být plátcem zdravotního pojištění za nezprostředkované pěstouny. Od 1. 8. 2022 je stát plátcem pojistného za „osoby poskytující dítěti nezprostředkovanou pěstounskou péči, kterým je vyplácen příspěvek při pěstounské péči podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, pokud tyto osoby měly ke dni 31. prosince 2021 nárok na odměnu pěstouna podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí.“ (§ 7 písm. s zákona č. 221/2022 Sb.)

Zároveň jsou státními pojištěnci „osoby pečující o nezletilé nezaopatřené dítě poskytující nezprostředkovanou pěstounskou péči a osoby mající dítě ve svěřenectví podle § 953 občanského zákoníku, pokud toto dítě má nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, a to nejdéle po dobu 2 let od prvního dne kalendářního měsíce, za který příspěvek na úhradu potřeb dítěte poprvé náleží; podmínka nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte se považuje za splněnou po dobu, po kterou tento příspěvek nenáleží z důvodu souběhu s důchodem nebo výživným stanoveným soudem.“ (§ 7 písm. t zákona č. 221/2022 Sb.)

5.2.2 Výše příspěvku při pěstounské péči

„Není-li dále stanoveno jinak, výše příspěvku při pěstounské péči za kalendářní měsíc za každé svěřené dítě je dána součinem částky životního minima jednotlivce a koeficientu 2,3.“ (§ 47ja odst. 2 zákona č. 363/2021 Sb.). Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí dále stanovuje vyšší příspěvku pro nezprostředkované pěstouny-prarodiče, kteří jsou ke svěřenému dítěti vázáni vyživovací povinností. „Má-li osoba pečující vůči dítěti vyživovací povinnost, výše příspěvku při pěstounské péči za kalendářní měsíc za každé dítě je dána součinem částky životního minima jednotlivce a koeficientu 1,8.“ (§ 47ja odst. 3

zákona č. 363/2021 Sb.). V případě péče o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II-IV, je výše příspěvku při pěstounské péči dána součinem částky ŽM jednotlivce a koeficientu 5,5 (§ 47ja odst. 4 zákona č. 363/2021 Sb.).

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí stanovila výši příspěvku při pěstounské péči za 1 dítě, které bylo svěřené do péče rodinných příslušníků, na které nespadá vyživovací povinnost (teta, strýc, zletilí sourozenci, osoby blízké), na 2,3násobek ŽM. Od ledna 2022 činila částka příspěvku při pěstounské péči v tomto konkrétním případě 8 878 Kč. V důsledku nařízení vlády č. 436/2022 Sb., o zvýšení částek životního a existenčního minima, činí částka příspěvku při pěstounské péči za 1 dítě svěřené do pěstounské péči osobě příbuzné, která není vázána vyživovací povinností k dítěti, 11 178 Kč. Tato částka se již nezdaňuje ani nezpojistňuje (§ 1 nařízení vlády č. 436/2022 Sb.).

Vývoj výše příspěvku při pěstounské péči znázorňují tabulky v příloze (Příloha 1, 2). Tabulky, které publikovalo MPSV, znázorňují stav před novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí, výši dávek stanovené novelou i stávající úpravu v roce 2023.

5.3 Další dávky pěstounské péče

5.3.1 Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek při převzetí dítěte je jednorázová dávka, která náleží pěstounům ode dne, kdy převzali dítě do osobní péče. Dávka slouží k zajištění potřebného vybavení a ošacení pro převzaté dítě. Výše příspěvku se odvíjí od věku svěřeného dítěte.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí zavádí nárok na příspěvek při převzetí dítěte i pro přechodné pěstouny. Před účinností novely z roku 2021 tato dávka náležela pouze dlouhodobým pěstounům. U pěstounské péče po přechodnou dobu nesmí součet příspěvků při převzetí dítěte přesáhnout 40 000 Kč za rok. Pokud tedy přechodný pěstoun během jednoho roku převezme do osobní péče více dětí, náleží mu příspěvek při převzetí dítěte za každé svěřené dítě, maximálně však 40 000 Kč za rok (§ 47l odst. 3 zákona č. 363/2021

Sb.). „Je-li v rozhodném období 12 kalendářních měsíců přede dnem, který předchází dni podání žádosti o příspěvek při převzetí dítěte, limitu dosaženo, další příspěvek při převzetí dítěte již nebude uznán.“ (Riedlová Jurková, 2022, str. 394)

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí příspěvek při převzetí dítěte nenavýšila. Příspěvek při převzetí dítěte byl následně navýšen v říjnu roku 2022 prostřednictvím nařízení vlády č. 292/2022 Sb., o zvýšení některých dávek pěstounské péče a zaopatřovacího příspěvku podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Dle nařízení vlády činí výše příspěvku při převzetí dítěte, jde-li o dítě ve věku

- a) do 6 let, 10 800 Kč,
- b) od 6 do 12 let, 12 150 Kč,
- c) od 12 do 18 let, 13 500 Kč.

5.3.2 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče, pěstounské péče na přechodnou dobu, péče poručníka nebo „do péče fyzické osoby podle § 953 občanského zákoníku“, tzv. „svěřenectví“ (§ 47f odst. 1 zákona č. 363/2021 Sb.).

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí tak přisoudila nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte i dětem svěřeným do péče jiné osoby, které nárok na tuto dávku do 1. 1. 2022 neměly.

Před novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí nenáležely dětem svěřeným do péče jiné osoby (tzv. svěření) žádné dávky pěstounské péče. „S účinností od 1. ledna 2022 však došlo k přiznání příspěvku na úhradu potřeb dítěte ve snaze zajistit finanční zabezpečení těchto dětí, které sice mají nárok na výživné od svých rodičů, ale v praxi se k těmto finančním prostředkům dostávají obtížně.“ (Riedlová Jurková, 2022, str. 376)

Nezaopatřenému dítěti svěřenému do péče jiné osoby náleží příspěvek na úhradu potřeb pouze pokud je tento příspěvek vyšší nežli výživné stanovené soudem. V takovém případě se vyplácí příspěvek na úhradu potřeb dítěte ve výši rozdílu mezi výživným a příspěvkem (§ 47g odst. 3 zákona č. 363/2021 Sb.).

Podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, se za nezaopatřené dítě považuje dítě do skončení povinné školní docházky. Podmínka nezaopatřenosti může i nadále pokračovat, nejdéle však do 26 let věku, jestliže se osoba „soustavně připravuje na budoucí povolání“ nebo se z důvodu nemoci či úrazu nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání či není schopno vykonávat výdělečnou činnost z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu (§ 11 odst. 1 zákona č. 117/1995 Sb.).

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí dává do konce roku 2027 osobám, kteří po dosažení zletilosti odcházejí z pěstounské péče (nebo poručnické péče), možnost volby mezi zachováním příspěvku na úhradu potřeb dítěte a zároveň i nároku pěstouna na odměnu pěstouna nebo na příspěvek při pěstounské péči u nezprostředkovaných pěstounů a mezi uplatněním nároku na novou dávku pěstounské péče – opakující se zaopatřovací příspěvek. „Nevznikne-li nárok na zaopatřovací příspěvek podle § 50b nebo vznikne-li nárok na zaopatřovací příspěvek podle § 50b, ale nebylo-li o něj požádáno, nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte se zachovává i po dosažení zletilosti dítěte. Nejdéle však do dvacátého šestého roku jeho věku, jde-li o nezaopatřené dítě podle zákona upravujícího státní sociální podporu, které trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti osobou pečující.“ (§ 47f odst. 2 zákona č. 363/2021 Sb.)

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte se odvíjí od věku dítěte, případně také dle stupně závislosti na pomoci jiné fyzické osoby. Dle nařízení vlády č. 292/2022 Sb., o zvýšení některých dávek pěstounské péče a zaopatřovacího příspěvku podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, činí výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte za kalendářní měsíc

- a) 6 290 Kč pro dítě ve věku do 6 let,
- b) 7 750 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,
- c) 8 870 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let,
- d) 9 220 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let. (§ 1 odst. 1 nařízení vlády č. 292/2022 Sb.)

Výši příspěvku na úhradu potřeb dítěte pro děti, které je podle zákona o sociálních službách závislé na pomoci jiné fyzické osoby, upravuje tabulka.

Věk dítěte	Dítě ve stupni závislosti I (lehká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti II (středně těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti III (těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti IV (úplná závislost) Kč
Do 6 let	6500	7750	8240	8940
6–12 let	7895	9500	10130	10970
12–18 let	9010	10900	11595	12155
18–26 let	9430	11315	12015	12575

(zdroj: nařízení vlády č. 292/2022 Sb.)

5.4 Další změny v oblasti dávek pěstounské péče

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí nově považuje za pěstouna („osobu pečující“) také fyzickou osobu, „která osobně pečuje o dítě, podala-li návrh na svěřeni dítěte do její pěstounské péče nebo předpěstounské péče nebo návrh na její jmenování poručníkem dítěte a není-li tato osobní péče o toto dítě zjevně bezdůvodná.“ (§ 2a zákona č. 363/2021 Sb.)

Za zjevně bezdůvodnou se osobní péče o dítě považuje, pokud

- a) o dítě může osobně pečovat některý z rodičů nebo poručník,
- b) o péči o dítě bylo rozhodnuto a nedošlo k podstatné změně poměrů,
- c) je jí sledován nepoctivý úmysl,
- d) jde o péči osoby, která dítě protiprávně zadržuje, nebo
- e) je zjevným zneužitím práva. (§ 16a odst. 4 zákona č. 363/2021 Sb.)

Novela tak zavádí možnost výplaty dávek pěstounské péče již po podání návrhu soudu na „zahájení soudního řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, předpěstounské péče nebo o jmenování poručníkem dítěte.“ (§ 47w odst. 1 zákona č. 363/2021 Sb.)

6 Zaopatření mladých dospělých odcházejících z náhradní péče

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí zavádí jednotnou úpravu zaopatření mladých lidí, kteří po dosažení zletilosti opouštějí náhradní rodinnou péči (pěstounskou péči, poručnickou péči) nebo odcházejí ze zařízení ústavní výchovy. Novela přináší dvě nové dávky, a to zaopatřovací příspěvek opakující se a zaopatřovací příspěvek jednorázový.

V Metodické informaci Ministerstva práce a sociálních věcí, která byla zpracována v listopadu 2021 v návaznosti na novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí, se uvádí, že zaopatřovací příspěvky by měly sloužit k aktivizaci mladého dospělého a k jeho podpoře. „Cílem by měl být především spokojený mladý dospělý, který se o sebe dokáže postarat sám a bude žít plnohodnotný život.“ (Jůzová Kotalová, Zajacová, 2021, str. 12)

6.1 Zaopatřovací příspěvek opakující se

Zaopatřovací příspěvek opakující se mohou pobírat mladí lidé odcházející z náhradní péče po dosažení zletilosti, pokud i nadále splňují podmínku nezaopatřenosti, a to maximálně do věku 26 let. Současná výše příspěvku činí 17 250 Kč za kalendářní měsíc.

V části osmé, § 50b novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí jsou popsány podmínky nároku na opakující se zaopatřovací příspěvek. Základními podmínkami jsou:

- Pěstounská péče nebo ústavní výchova včetně svěřením do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc trvala nepřetržitě po dobu alespoň
 1. 3 let, které bezprostředně předcházely dni nabytí zletilosti dotyčného dítěte nebo dni nabytí jeho plné svéprávnosti, pokud pěstounská péče nebyla zprostředkována orgány sociálně-právní ochrany,
 2. 12 měsíců, které bezprostředně předcházely dni nabytí zletilosti dotyčného dítěte nebo dni nabytí jeho plné svéprávnosti, šlo-li o zprostředkovanou pěstounskou péči nebo o nařízenou ústavní výchovu podle občanského zákoníku.
- Mladý dospělý nadále splňuje podmínku nezaopatřenosti,

- nebyl pravomocně odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, který dosud nebyl zahlazen, a
- má s pomocí sociálního kurátora vypracovaný individuální plán a poskytuje součinnost při jeho vyhodnocování a aktualizaci. (§ 50b odst. 1 zákona č. 363/2021 Sb.)

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí uvádí v § 50b též řadu zmírňujících podmínek pro nárok mladých dospělých na zaopatřovací příspěvek opakující se.

Před novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí měli mladí dospělí po dosažení zletilosti nadále nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, nejdéle však do dvacátého šestého roku. Zároveň museli splňovat podmínku nezaopatřenosti podle zákona o státní sociální podpoře, nadále žít s osobou, která byla do dosažení zletilosti jejich osobou pečující (pěstounem), a podílet se na hrazení svých potřeb (§ 47f odst. 2 zákona č. 363/2021 Sb.).

Následně stanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí novou dávku zaopatřovací příspěvek opakující se, který slouží k aktivizaci mladých lidí a podpoře jejich samostatnosti. Tento příspěvek nelze pobírat současně s příspěvkem na úhradu potřeb dítěte a odměnou pěstouna, případně příspěvkem při pěstounské péči.

Do konce roku 2027 mají mladí dospělí možnost volby mezi uplatněním nároku na novou dávku (zaopatřovací příspěvek opakující se) či pobíráním příspěvku na úhradu potřeb dítěte.

6.2 Zaopatřovací příspěvek jednorázový

Jednorázový zaopatřovací příspěvek náleží zletilým mladým lidem, kteří odcházejí z náhradní rodinné nebo ústavní péče, a už více nejsou nezaopatřeným dítětem. Ke dnešnímu dni činí výše jednorázového zaopatřovacího příspěvku 28 750 Kč.

Tento příspěvek nelze čerpat současně s příspěvkem na úhradu potřeb dítěte, který je navázán na odměnu pěstouna nebo příspěvek při pěstounské péči. Jednorázový zaopatřovací příspěvek rovněž nenáleží osobě, která je po dosažení zletilosti nebo plné svéprávnosti v plném přímém zaopatření školského zařízení pro výkon ústavní výchovy (Riedlová Jurková, 2022, str. 453)

Zaopatřovací příspěvek jednorázový nahradil k 1. 1. 2022 příspěvek při ukončení pěstounské péče.

Příspěvek při ukončení pěstounské péče byla jednorázová dávka pěstounské péče. Nárok na tento příspěvek měla osoba, které byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči. Příspěvek byl vyplácen po zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, nejdéle do dvacátého šestého roku (Macela, 2020).

7 Státní příspěvek na výkon pěstounské péče a dohoda o výkonu pěstounské péče

Dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí má na SPVPP nárok „obecní úřad obce s rozšířenou působností na základě vydání správního rozhodnutí podle § 47b nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností, obecní úřad, krajský úřad, nebo pověřená osoba (tzv. doprovázející organizace), které uzavřely dohodu o výkonu pěstounské péče podle § 47b.“ (§ 47d odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb.)

„Tento státní příspěvek je určen na pokrytí nákladů vynakládaných na zajišťování pomoci osobám pečujícím, osobám v evidenci („přechodní pěstouni“) nebo svěřeným dětem a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí.“ (§ 47d odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb.)

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (§ 47a odst. 2) upravuje konkrétní výkon práv a povinností pěstounů, tedy, na které služby podpory ze strany doprovázejícího subjektu mají pěstouni nárok, ale též jejich povinnosti. Mezi konkrétní náklady, které lze hradit ze SPVPP, spadá např. poradenství poskytované pěstounům, sledování výkonu pěstounské péče, náklady spojené s poskytováním pomoci se zajištěním krátkodobé i celodenní péče (tzv. respitní péče) o svěřené dítě, zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci, služby vzdělávání pěstounů či zprostředkování kontaktu dítěte s osobami dítěti blízkými (zejména s rodiči). Ze SPVPP lze hradit též mzdy a platy zaměstnanců doprovázejících subjektů, cestovní výdaje či vzdělávání zaměstnanců.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí navýšila po více než osmi letech SPVPP o 12,5 %, ze 48 000 Kč na 54 000 Kč. Tento příspěvek je určený na doprovázení jedné pěstounské rodiny, která s doprovázejícím subjektem uzavřela dohodu o výkonu pěstounské péče, na jeden kalendářní rok.

S účinností od 1. 1. 2023 vláda nařídila další navýšení státního příspěvku na současných 59 400 Kč (§ 2 nařízení vlády č. 438/2022 Sb.). Důvodem dalšího navýšení byl zejména růst cen energií a paliva a snížení reálné hodnoty příspěvku od jeho poslední úpravy z roku 2021.

Novela též přináší omezení možnosti ukončování dohod o výkonu pěstounské péče během roku. Tento krok má zabránit neodůvodněným přechodům mezi jednotlivými doprovázejícími subjekty a duplicitnímu čerpání SPVPP. „Nejde-li o zrušení dohody o výkonu pěstounské péče podle § 167 správního řádu, může dohoda o výkonu pěstounské

péče zaniknout jen k poslednímu dni kalendářního pololetí, ve kterém byla dohoda o výkonu pěstounské péče vypovězena nebo ve kterém bylo dohodnuto její zrušení.“ (§ 47c odst. 5 zákona č. 363/2021 Sb.)

Jsou případy, kdy se toto omezení neuplatní, např. když zanikne pěstounská péče zletilostí svěřeného dítěte (Riedlová Jurková, 2022, str. 366).

Další změnou je též zavedení nové povinnosti příjemců SPVPP předkládat příslušné pobočce Úřadu práce do 31. března kalendářního roku následujícího po kalendářním roce, za který byl vyplacen příspěvek, přehled čerpání státního příspěvku. Do téhož datumu je příjemce SPVPP povinen vrátit případnou nevyčerpanou část příspěvku (§ 47d odst. 10 zákona č. 363/2021 Sb.). Zavedení nové povinnosti předkládat přehled čerpání SPVPP bylo zavedeno za účelem kontroly čerpání příspěvku (Riedlová Jurková, 2022, str. 372).

8 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

ZDVOP jsou upravena v části čtvrté zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Tato zařízení „poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoli péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou základním způsobem ohrožena jeho základní práva.“ (§ 42 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb.)

ZDVOP poskytuje ochranu a pomoc dítěti po přechodnou dobu. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí stanovila zpravidla maximální délku pobytu dítěte v ZDVOP na 6 měsíců, a to bez ohledu na to, zda se jedná o umístění na základě smlouvy o poskytování ochrany a pomoci nebo na základě soudního rozhodnutí (§ 42 odst. 1 zákona č. 363/1999 Sb). Toto rozhodnutí má přispět k posílení charakteru krizové péče ZDVOP.

Od 1. 1. 2022 došlo k úplnému vypuštění ustanovení § 42 odst. 5-12 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kde byla, mimo jiné, uvedena možnost prodloužení délky pobytu dítěte v zařízení. Jednalo se o výjimečné případy, kdy si rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte „prokazatelně upravovali své poměry tak, aby mohli převzít dítě do osobní péče“ Celková doba nepřetržitého pobytu dítěte v zařízení však nesměla přesáhnout dobu 12 měsíců.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí přeformulovala rozsah činnosti ZDVOP i podmínky umístění dítěte do tohoto zařízení. V předchozí úpravě zákona o sociálně-právní ochraně dětí, v § 42 odst. 2 stálo, že dítě může být do ZDVOP umístěno na základě soudního rozhodnutí, na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo zákonného zástupce dítěte, nebo požádá-li o to dítě.

O umístění dítěte do ZDVOP žádal obecní úřad obce s rozšířenou působností příslušný podle místa trvalého pobytu dítěte. V akutních situacích, kdy se dítě ocitlo bez jakékoli péče nebo byl ohrožen jeho život, mohl podat žádost též obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu se dítě nenachází. Tento orgán sociálně-právní ochrany měl povinnost o této skutečnosti následně informovat místně příslušný orgán (Křístek, Zárasová, 2020).

Před přijetím novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí bylo možné umístění dítěte do ZDVOP též na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, tedy zpravidla rodiče

dítěte nebo jeho poručníka, s kterým se v takovém případě uzavírala písemná dohoda, která se obsahem podobala současné smlouvě o poskytování ochrany a pomoci.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí již nezná právní tituly pro umístění dítěte do ZDVOP na základě žádosti zákonného zástupce dítěte ani žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Současná úprava zákona ustanovila od 1. ledna 2022 jedinými dvěma právními tituly, na základě kterých je možné dítě do zařízení umístit, smlouvu o poskytování ochrany a pomoci a rozhodnutí soudu (Novotná, 2022, str. 297). Příkladem soudních rozhodnutí pro umístění dítěte do ZDVOP jsou rozsudek o výchovném opatření, usnesení o předběžném opatření či rozsudek o ústavní výchově.

Umístění do ZDVOP na základě rozhodnutí soudu bude možné od 1. 1. 2025 pouze u dětí starších tří let věku, dle novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Smlouvu o poskytování ochrany a pomoci uzavírá dítě s osobou provozující zařízení, která musí být vyhotovena v písemné formě a musí obsahovat konkrétní vymezení důvodů pro umístění dítěte v zařízení, rozsah poskytování ochrany a pomoci nebo také místo a čas poskytování ochrany a pomoci (§ 42a odst. 1 zákona č. 363/2021 Sb.).

„K poskytování ochrany a pomoci dítěti v ZDVOP na základě smlouvy o poskytování ochrany a pomoci se vyžaduje souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle § 16b, nejde-li o smlouvu o poskytování ochrany a pomoci uzavřenou za dítě obecním úřadem obce s rozšířenou působností (§ 42a odst. 3 zákona č. 363/2021 Sb.).

Podmínění poskytování ochrany a pomoci v ZDVOP na základě smlouvy o poskytování ochrany a pomoci souhlasem příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností má zabránit svévolnému umístění dětí do těchto zařízení a aktivovat obecní úřad obce s rozšířenou působností k řešení situace dítěte ještě před dlouhodobým umístěním dítěte v tomto zařízení (Novotná, 2022, 307).

Tento souhlas nahradil povinné vyjádření obecního úřadu obce s rozšířenou působností o důvodnosti umístění dítěte do zařízení v případech, kdy se jednalo o umístění dítěte do zařízení na základě žádosti zákonného zástupce dítěte nebo žádosti samotného dítěte.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí též stanovila nejvyšší možnou kapacitu nových ZDVOP na 20 dětí. Tento počet může být za určitých podmínek překročen. Jedním

z možných důvodů pro překročení maximální kapacity ZDVOP je umístování sourozenců (§ 42ab odst. 4 zákona č. 363/2021 Sb.). Původní maximální kapacita zařízení byla 28 dětí.

8.1 Státní příspěvek pro zřizovatele ZDVOP

„Zřizovatel ZDVOP má nárok na státní příspěvek za pobyt a péči poskytovanou nezletilému dítěti v tomto zařízení na základě rozhodnutí soudu nebo na základě smlouvy o poskytování ochrany a pomoci dítěti podle § 42a.“ (§ 42g odst. 1 zákona č. 363/2021 Sb.)

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí navýšila státní příspěvek pro zřizovatele ZDVOP z 22 800 Kč na 36 000 Kč za každé dítě na jeden kalendářní měsíc.

S účinností od 1. 1. 2022 nařídila vláda další navýšení příspěvku na současných 39 600 Kč (§ 1 nařízení vlády č. 438/2022 Sb.).

9 Omezení institucionální péče o nejmladší děti

„Česká republika byla ve střeoevropském kontextu posledním státem, který umožňoval bez jakýchkoli omezení svěřovat děti předškolního věku do ústavních zařízení, a to navzdory dlouhodobě a plošně publikovaným výsledkům výzkumů o negativních účincích ústavní péče na nejmenší děti.“ (Rodinné listy, 2021)

Petra Winnette (2018, str. 197) hovoří o negativních dopadech absence blízkého pečovatele v raném dětství, která dítěti znemožní vytvořit si k pečovateli (rodiči) citovou vazbu, čímž se u dítěte rozvine určitá forma *nejistého attachmentu*, který dětem do budoucna často brání zdravě žít a vyvíjet se. Tzv. *teorii attachmentu* vytvořil britský psycholog a psychiatr, John Bowlby. Bowlby definuje attachment jako „vrožený systém, vlastní lidem a mnoha savcům, který poutá mládě k rodiči nebo pečovateli, protože v jeho blízkosti nachází bezpečí, uklidnění a podporu.“ (Bowlby, 1960)

Děti, které jsou okolnostmi nuceni v dětství často měnit své prostředí, putují z jedné instituce do druhé a postrádají jednoho stálého primárního pečovatele, nemají zpravidla dostatečně uspokojené psychické potřeby. V ústavních zařízeních (ovšem i v mnohých dysfunkčních rodinách) nejsou děti vystaveny tolika podnětům a stimulům jako ve funkční rodině. Langmeier a Matějček (2011, str. 26) zmiňují, že u dětí, které nemají možnost uspokojovat některé jejich základní psychické potřeby „v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu“, se rozvine psychický stav zvaný *psychická deprivace*. Deprivace je „stav, kdy je dítě zbaveno možnosti uspokojovat své potřeby, a někdy také dlouhodobé následky tohoto stavu.“ (Matoušek, 2016, str. 11)

Vše výše zmíněné bylo argumentem pro omezování ústavní péče, zejména ústavní péče o nejmladší děti.

První významné kroky pro omezení institucionální péče o nejmladší děti přinesla poslední novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. S účinností od 1. 1. 2022 stanovila novela podmínku souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností s pobytem každého dítěte v ZDVOP a v dětském domově pro děti do 3 let věku a s pobytem dítěte do 15 let věku v domově pro osoby se zdravotním postižením (§ 16b odst. 1 zákona č. 363/2021 Sb.).

Na základě žádosti o vydání souhlasu rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností o

- a) poskytování ochrany a pomoci dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 42a,
- b) prodloužení smlouvy o poskytování ochrany a pomoci dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc o další 3 měsíce podle § 42a odst. 4,
- c) poskytování sociální služby dítěti do 15 let věku v domově pro osoby se zdravotním postižením podle § 48 zákona o sociálních službách na základě smlouvy,
- d) poskytování služeb v dětském domově pro děti do 3 let věku podle § 43 zákona o zdravotních službách na základě smlouvy. (§ 16b odst. 1 zákona č. 363/2021 Sb.)

„Podle právní úpravy účinné před 1. lednem 2022 se orgán sociálně-právní ochrany vyjadřoval jen k důvodnosti umístění dítěte v ZDVOP, a to pro účely přiznání státního příspěvku pro zřizovatele ZDVOP.“ (Novotná, 2022, str. 125)

Zákonodárci podmíněním pobytu dítěte v zařízeních souhlasem správního orgánu takto chtějí předejít „zvůli rodičů, kteří využívají zařízení jako odkladiště dětí po dobu, kdy oni sami nemají vůli o dítě pečovat, byť by mohli. Jejich pohnutky nespočívají ve zdravotní nezpůsobilosti, v nedostatku rodičovských kompetencí nebo v sociálních důvodech.“ (Novotná, 2022, 125)

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí pozměnila též zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách. S účinností od 1. 1. 2022 jsou do dětských domovů pro děti do 3 let věku umisťovány děti, jejichž zdravotní stav vyžaduje dlouhodobou lůžkovou péči (§ 43 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb.). Není již možné umístění dítěte do tohoto zařízení z důvodu „ohrožení ve vývoji nevhodným sociálním prostředím.“

Novela též stanovila věkovou hranici pro umisťování dětí do ZDVOP. S účinností od 1. 1. 2024 nelze poskytovat pobytové služby v ZDVOP dětem mladším 3 let, nehledě na právní titul umístění dítěte (čl. II bod 20 zákona č. 363/2021 Sb.)

Další změnou je zakotvení věkové hranice pro nařízení dočasného pobytu dítěte ve středisku výchovné péče, ZDVOP, zdravotnickém zařízení či domově pro osoby se zdravotním postižením na základě výchovného opatření soudu, a to s účinností od 1. 1. 2025. „Vyžaduje-li to zájem dítěte a výchovná opatření podle § 13 odst. 1 nevedla k nápravě, může soud dočasně odejmout dítě po dovršení 3 let z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte; přitom dítěti nařídí nejdéle na 3 měsíce pobyt ve středisku výchovné péče,

zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením.“ (§ 13a odst. 1 zákona č. 363/2021 Sb.)

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí umožňuje odejmutí dítěte z péče rodičů a nařízení pobytu na dobu nejdéle 3 měsíců ve středisku výchovné péče, v ZDVOP nebo v zařízení podle zákona o zdravotních službách či v domově pro osoby se zdravotním postižením. „S účinností od 1. ledna 2025 je realizována dlouho očekávaná změna spočívající v zákazu umístování dětí do 3 let věku do všech typů zařízení ústavní péče s výjimkou dětí s těžkým zdravotním postižením, pro které se nedaří najít náhradní rodinu, a dětí v sourozenecké skupině z důvodu zachování sourozeneckých vazeb.“ (Novotná, 2022, str. 93)

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí též říká, že „u dětí do dovršení 3 let je vhodným výchovným prostředím pouze péče fyzické osoby.“ (čl. XVII bod 2 zákona č. 363/2021 Sb.).

Dále novela mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, a stanovuje věkovou hranici 4 let věku dítěte pro umístění dítěte do školských zařízení pro výkon ústavní výchovy (dětský domov, dětský domov se školou, diagnostický ústav), s výjimkou společného umístění sourozenců pro zachování sourozeneckých vazeb (čl. V bod 3 zákona č. 363/2021 Sb.).

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí zároveň zavádí změnu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, neboť stanovuje věkovou hranici 4 let věku dítěte pro poskytování pobytových služeb v domovech pro osoby se zdravotním postižením, a to s výjimkou pro děti, které jsou závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni III a IV (čl. XII bod 6 zákona č. 363/2021 Sb.).

Ustanovení části čtvrté až desáté čl. V až čl. XI, dále části jedenácté čl. XII bodu 6 a dále části čtrnácté čl. XVII bodu 2 nabývají účinnosti dnem 1. 1. 2025.

METODOLOGICKÁ ČÁST

10 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí stanovila nové rozlišení pěstounské péče na zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péči. Zprostředkovaní pěstouni jsou osoby, které absolvovaly odbornou přípravu a následně byly vybráni jako vhodní pěstouni k určitému dítěti, jemuž se zprostředkovávala pěstounská péče. Nezprostředkovaní pěstouni jsou osoby, které pečují o dítě jakožto osoby příbuzné či blízké, nejčastěji prarodiče svěřeného dítěte.

Tímto rozlišením došlo ke změně nároku pěstounů na některé dávky pěstounské péče. Zprostředkovaní pěstouni mají nárok na odměnu pěstouna, zatímco nezprostředkovaní pobírají novou dávku příspěvek při pěstounské péči. Rozdílné odměňování pěstounů je prvním a dosud jediným rozlišením pěstounů. Jiná práva a povinnosti pěstounů zůstávají pro všechny pěstouny stejná.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí navýšila dávku odměna pěstouna, také SPVPP nebo příspěvek pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Novela též sjednotila podmínky zaopatření mladých dospělých odcházejících z náhradní rodinné péče nebo ústavní péče a omezila umístování nejmladších dětí do ústavní výchovy.

Novela tak významně ovlivnila systém sociálně-právní ochrany dětí v České republice. Výzkum je zaměřený na pěstounskou péči, která je klíčovým tématem novely. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak pracovníci doprovázejících organizací pro pěstouny hodnotí některé změny v pěstounské péči, které ustanovila dosud poslední novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pracovníci doprovázejících organizací úzce spolupracují s pěstouny, a tak mohou dobře posoudit dopady jednotlivých změn, které se týkají jak pěstounů, tak jich samotných.

Tázala jsem se především na změny, které přímo ovlivnily práci pracovníků doprovázejících organizací a službu doprovázení. Primárně mě zajímalo hodnocení nového rozlišení pěstounské péče na zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péči, s kterým souvisí též rozdílné finanční odměňování pěstounů.

HVO: Jak pracovníci doprovázejících organizací pro pěstouny hodnotí některé změny v pěstounské péči, které ustanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí?

DVO1: Které změny v pěstounské péči, které ustanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, hodnotí pracovníci doprovázejících organizací pozitivně?

DVO2: Které změny v pěstounské péči, které ustanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, hodnotí pracovníci doprovázejících organizací negativně?

11 Výzkumný soubor a jeho výběr

Do výzkumného vzorku jsem si vybrala pracovníky doprovázejících organizací pro pěstouny, neboť tito sociální pracovníci úzce spolupracují s pěstouny, a tak mohou dobře posoudit dopady jednotlivých změn v pěstounské péči. Pro sestavení výzkumného vzorku jsem použila záměrný výběr. Všichni respondenti museli splnit předem stanovená kritéria výběru. Všichni respondenti musí být v době výzkumu doprovázejícími pracovníky, tedy být klíčovými pracovníky a aktivně poskytovat podporu pěstounským rodinám. Druhým kritériem výběru byla délka praxe v doprovázející organizaci pro pěstouny. Mým záměrem bylo, aby měli všichni respondenti zkušenost s doprovázením pěstounů před rokem 2022, aby tak mohli porovnat minulý a současný stav pěstounské péče. Posledním kritériem bylo, aby respondenti pracovali v doprovázejících organizacích v Praze a okolí. Všechny doprovázející organizace, jejichž klíčoví pracovníci se zúčastnili výzkumu, tak poskytují službu doprovázení v Praze, někteří současně též v rámci i jiných regionů ČR.

Pracovníky doprovázejících organizací pro pěstouny jsem oslovovala přes e-mail. Celkově jsem s žádostí o účast ve výzkumu k bakalářské práci oslovila 59 pracovníků, a nakonec se mi podařilo provést rozhovor s 9 z nich. Těchto 9 respondentů pracuje v šesti různých doprovázejících organizacích.

Účastníci výzkumu pracují v následujících zařízeních: Cestou necestou, z.ú.; Letní dům, z.ú.; Rodinné centrum ROUTA, z.s.; Sdružení pěstounských rodin, z.s.; Dobrá rodina, o.p.s.; SOS Přístav Praha (SOS dětské vesničky, z.s.).

12 Metodika výzkumu

12.1 Metoda sběru dat

Pro realizaci výzkumu jsem zvolila metodu úivního výzkumu. Hendl (2005, str. 52) uvádí jako jednu z předností kvalitativního výzkumu získání podrobného popisu a vzhledu při zkoumání jedince, skupiny, události či fenoménu. Záměrem mého výzkumu bylo zjistit názor pracovníků doprovázejících organizací na změny v pěstounské péči, které ustanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2021. Přála jsem si pochopit, proč respondenti zaujímají ta či ona stanoviska.

K typickým metodám získávání dat v rámci kvalitativního výzkumu patří rozhovor. Já jsem konkrétně zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Do rozhovorů s pracovníky doprovázejících organizací jsem přicházela s předem připravenými otázkami, které jsem průběžně prokládala doplňujícími otázkami.

Reichel (2009, str. 112) označil polostrukturovaný rozhovor za optimální variantu získávání dat, která bývá v kvalitativním zkoumání hojně využívána, neboť kombinuje výhody a minimalizuje nevýhody obou krajních forem rozhovoru, tj. volného, nestrukturovaného a strukturovaného. Tato metoda umožňuje, aby rozhovor přirozeně plynul, zohledňuje osobnostní specifika respondentů a zároveň umožňuje utřídění získaných údajů a jejich případné vzájemné porovnávání a zobecňování.

Všichni účastníci výzkumu byli předem seznámeni s tématem bakalářské práce i výzkumným záměrem a s předstihem obdrželi scénář rozhovoru. Celkem pět rozhovorů se uskutečnilo v rámci osobního setkání, tři rozhovory proběhly prostřednictvím video hovoru na platformě Microsoft Teams a jeden rozhovor proběhl telefonicky. Každé setkání bylo s předem získaným souhlasem všech respondentů nahráváno nebo zaznamenáno na diktafon.

12.2 Metoda analýzy dat

Všechny účastníky výzkumu jsme ujistila, že jejich odpovědi budou anonymizovány. Získaná data z rozhovorů jsem nejdříve převedla do textové podoby. V empirické části textu v přímých citacích respondentů jsem ponechala mluvenou formu jazyka, aby tak zůstala zachována jejich autentičnost.

K vyhodnocení získaných dat jsem zvolila tematickou analýzu. Braun a Clarke (2006, str. 27) vyzdvihují flexibilitu této metody, neboť nabízí širokou škálu analytických možností. Stejně tak označují tematickou analýzu za relativně rychlou a jednoduchou metodu, kterou zvládají použít i výzkumníci s malou či žádnou zkušeností s kvalitativním výzkumem. Autorky Braun a Clarke představily a podrobně popsaly šest fází tematické analýzy, které prezentuji níže.

1. Fáze: Seznámení se s daty

Nejdříve je potřebné se poctivě seznámit s daty, opakovaně si pročítat sesbíraná data a hledat skryté významy. Opakovaným čtením se budou jasněji formovat společné vzorce pro následné kódování. V této fázi je dobré si tvořit poznámky, ke kterým se pak můžeme později vracet.

2. Fáze: Tvorba počátečních kódů

Po důkladném seznámení s daty přichází fáze, která zahrnuje tvorbu počátečních kódů. Systematicky se prochází celým souborem dat a každé informaci se věnuje dostatek času. V této fázi identifikujeme u jednotlivých položek zajímavé aspekty, které mohou později tvořit základ opakujících se vzorců (témat). Je dobré tvořit co nejvíce kódů a nic záměrně předem nevynechávat, protože nikdy nevíme, co může být později zajímavé.

3. Fáze: Hledání témat

Poté, co máme dlouhý seznam různých kódů, nastává fáze, ve které se snažíme třídít kódy do potenciálních témat, porovnávat kódy mezi sebou a přiřazovat je k jednotlivým tématům. Tato fázi končíme se sbírkou kandidátských témat a podtémat.

4. Fáze: Přezkoumání témat

V této fázi se zjišťuje, zda jsou vytvořená potenciální témata ta správná. Provádíme kontrolu jednotlivých témat na úrovni okódovaných dat i ve vztahu k celému datovému souboru. Na konci této fáze bychom měli mít poměrně jasnou představu o tom, co jsou jednotlivá témata a jak spolu dokáží fungovat a vyprávět celkový příběh.

5. Fáze: Definování a pojmenování témat

Pokračujeme s analýzou s cílem upřesnit specifiky jednotlivých témat a celkového příběhu, který chceme vyprávět. Redefinujeme témata a tvoříme konečné názvy pro každé z nich.

6. Fáze: Vypracování zprávy

V rámci závěrečné fáze tematické analýzy zpracováváme výslednou analýzu a sepisujeme závěrečnou zprávu. Ta by měla být sepsána tak, aby přesvědčila čtenáře o opodstatněnosti a validitě naší analýzy.

EMPIRICKÁ ČÁST

13 Společná témata a výsledky

V této části bakalářské práce bych ráda představila výsledky výzkumu. Postupně představím jednotlivá témata, která vyplynula z provedené tematické analýzy.

13.1 Rozlišení zprostředkované a nezprostředkované pěstounské péče

Ústředním tématem celého výzkumu bylo nové rozlišení pěstounské péče na zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péči. Všichni respondenti vnímají určité rozdíly mezi zprostředkovanými a nezprostředkovanými pěstouny (přesněji řečeno mezi příbuzenskými a nepříbuzenskými pěstouny), a tak jim samotné rozlišování pěstounů na dvě skupiny „dává smysl“. Ovšem žádný z respondentů plně nesouhlasí právě s tímto rozdělením a každý respondent zmiňuje určité nedostatky nového rozlišení na zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péči.

Většina respondentů uvedla, že s tímto rozlišením nesouhlasí kvůli specifickým případům pěstounů, kteří neabsolvovali klasický proces zprostředkování, nejsou s dítětem příbuzní a novela je zařadila mezi nezprostředkované pěstouny.

Někteří respondenti zase uvedli, že s tímto rozlišením nesouhlasí, protože by spíše podporovali oddělení pěstounské péče prarodičů a nikoli dělení pěstounů na zprostředkované a nezprostředkované.

Všichni respondenti dokázali na novém rozlišení pěstounů najít i nějaká pozitiva. Veškerá hodnocení pracovníků doprovázejících organizací, včetně pozitivních hodnocení rozlišení zprostředkovaných a nezprostředkovaných pěstounů, uvádím níže.

Negativní hodnocení rozlišení zprostředkované a nezprostředkované pěstounské péče

Nezprostředkovaní nepřibuzenší pěstouni

Jako nejvýznamnější a nejčastěji zmiňovaný argument proti rozdělení pěstounů na zprostředkované a nezprostředkované uvedli respondenti případy pěstounů, které novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí zahrnuje mezi nezprostředkované pěstouny, přestože je nepojí s dítětem žádný příbuzenský vztah. Jedná se o situace, kdy si pěstouni sami vybrali dítě, nebylo jim zprostředkováno státem, a tak „spadli“ mezi nezprostředkované. Tyto situace jsou spíše výjimečné, protože většina nezprostředkovaných pěstounů jsou k dítěti příbuzní. Přesto zařazení těchto pěstounů mezi nezprostředkované pěstouny považují respondenti za „nešťastné a vůči těmto pěstounům nespravedlivé“.

Respondent 6: „Asi největší problém při tom rozdělení mám v situacích, kdy se nejedná o rodinné pěstouny, kteří ale přesto patří do nezprostředkované pěstounské péče. Máme v organizaci více takových rodin, kde si pěstouni například vzali dítě, které poznali tak, že pracovali v nějakém ústavu, kde potkali dítě, které se rozhodli si vzít, ale rázem spadli do nezprostředkované pěstounské péče. Ale jsou to úplně stejně cizí děti, tedy v tom smyslu, že je nepojí s pěstounem žádný příbuzenský vztah, stejně jako u těch zprostředkovaných.“

Respondent 6 dále uvádí příklad tzv. rodinných klokánků, které byly později zrušeny krajským úřadem a jejichž pracovnice se později též staly nezprostředkovanými pěstouny. Dále Respondent 6 zmiňuje ty pěstouny, kteří se rozhodli si vzít do péče dítě, které by jinak zůstalo v ústavu, neboť má např. nějaké zdravotní postižení, a tak by se ani do systému zprostředkování nedostalo.

Podobné případy popisuje i Respondent 1. *„Nejsou to situace, že si to dítě vybrali krásný, zdravý, úžasný děťátko, ale oni si třeba vybrali z ústavu dítě, který by nemělo nárok na rodinu... Takže tady mi to rozlišení přijde nešťastný. Oni vlastně zachránili dítě, které by bylo doted' v ústavu. Ne malé krásné, ale třeba pětileté, šestileté, u kterého už nikdo nikde neříkal, že tohle dítě by se hodilo. Nebo silně traumatizované nebo hendikepované.“*

Stejnou situaci popisuje také Respondent 8, který se domnívá, že právě tito pěstouni, kteří si např. vezmou dítě z dětského domova, které má mnoho diagnóz a vyžaduje speciální péči, by si zasloužili plnou státní podporu. V těchto případech mnohdy ani pěstoun nemůže

chodit do práce nebo jenom v rámci brigády, a přitom spadnou do skupiny nezprostředkovaných. Jedná se o děti, které by jinak zůstaly v dětském domově, protože „jsou pro své potíže *de facto* neumístitelní.“

„Protože je spousta dětí, kteří by se nikdy vlastně do rodiny nedostaly, kdyby je někdy někdo nepotkal... Člověk pak stejně jedná s OSPODem i se soudem, jen ta cesta je jiná, než když si podáte žádost na jakékoliv dítě a oni vám pak nějaké vyberou.“ (Respondent 5)

Respondent 5 říká, že nastaly situace, kdy pěstouni měli podanou žádost na zprostředkování, ale nakonec „předešli“ stát o pár měsíců tím, že se sami seznámili s dítětem, které si rozhodli vzít do pěstounské péče, a tak si rovnou podali návrh k soudu na svěřeni dítěte jakožto osoby dítěti blízké. Respondent 5 též uvádí konkrétní příklad dítěte, které každý rok jezdilo na letní tábor, kde se měli možnost s pěstounem poznat. Pěstoun se postupně seznámil s celým životním příběhem dítěte a postupně si vybudovali blízký vztah. Soud nakonec rozhodl o svěřeni dítěte do péče, ovšem ani v tomto případě se nejednalo o zprostředkování.

Respondent 8 považuje toto rozdělení za „nešťastné“ zvláště v případech, kdy „byli ti nepřibuzenští pěstouni přímo nabádáni OSPODy, aby vlastně obešli to zprostředkování. Že rychlejší cestou je přiznání nějakého vztahu k tomu dítěti, že i pak to soudní řízení bude rychlejší.“ Tito pěstouni, kteří k tomu byli vyloženě nabádáni úřady, také spadají do skupiny nezprostředkovaných pěstounů, tedy do té „méně výhodné skupiny“. Respondent 8 by si přál, aby novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí zohledňovala též tyto individuální případy a navrhuje možnost určité rekvalifikace, aby pak i tyto pěstouni mohli být považováni za zprostředkované.

„Takže to přineslo hodně nepokoje a takové existenční nejistoty. Bylo to takové nespravedlivé, protože se pořád mluvilo o tom, že to je vlastně příbuzenská a nepřibuzenská pěstounská péče, ale vlastně nebyla.“ (Respondent 5)

Oddělení pěstounské péče prarodičů

Někteří respondenti v reakci na otázky ohledně nového rozlišení pěstounské péče uvedli, že s tímto rozdělením nesouhlasí a představili myšlenku oddělení pěstounské péče

prarodičů. Při doprovázení pěstounů někteří respondenti vnímají, že prarodiče, kteří se starají o své vnouče, se nejvíce ze všech pěstounů liší od ostatních, a tudíž by navrhovali nový způsob dělení, kde se vytvoří samostatná kategorie pro pěstouny-prarodiče.

Respondent 5 si myslí, že by se mělo rozlišit svěřování dětí babičce a dědovi a svěřování dětí do náhradních rodin. Ze své praxe má zkušenost s tím, že pěstounská péče prarodičů je mnohých ohledech rozdílná, a proto by pro prarodiče vytvořil zcela nové označení. Oddělil by tak pěstounskou péči prarodičů, kteří mají vůči dítěti vyživovací povinnost, což jiní příbuzní už nemají.

S oddělením pěstounské péče prarodičů a vytvořením nového termínu souhlasí také Respondent 6 a Respondent 8.

Respondent 8: *„Myslím si, že ti pěstouni prarodiče se nikdy skutečně nesžili s tím označením pěstoun. Častokrát se nám stává, že s tím bojují. Bojují i s těmi povinnostmi, které se k tomu váží, jako jsou návštěvy doprovázející organizace jednou za 2 měsíce, to vzdělávání i to, že jsou označovány za pěstouny. Myslím si, že kdyby se změnil právě ten název, tak by to těm lidem pomohlo lépe pochopit, o co tam vlastně jde, že to má být pomoc nabídnutá od státu, a ne nějaký dozor nad tou rodinou.“*

Respondent 6: *„Myslím si, že u nich je na místě vytvořit úplně jinou kategorii, aby to nebyla pěstounská péče. Ale zároveň bych jim nějakou finanční podporu nechala, protože opravdu se někteří dostávají do velkých finančních potíží.“*

Respondent 6 dále říká, že se v řadě případech blíží doprovázení prarodičů ve skutečnosti spíše sociálně-aktivizační službě. Stejně jako Respondent 5 vnímá, že sociální práce s prarodiči se v mnohém liší od práce s ostatními pěstouny, neboť prarodiče řeší rozdílná témata a též celkově jinak přistupují k pěstounské péči.

Respondent 6 a Respondent 8 se shodují na tom, že by prarodičům zároveň snížili některé povinnosti, a to především počet hodin povinného vzdělávání pěstounů. Respondent 8 zároveň dodává, že v případě snížení povinností by více kladl důraz na jejich dodržování.

Pozitivní hodnocení rozlišení zprostředkované a nezprostředkované pěstounské péče

Většina respondentů nesouhlasí se zařazením pěstounů, kteří nejsou k dítěti příbuzní a zároveň neprošli klasickým procesem zprostředkování, mezi nezprostředkované pěstouny. Pokud pomineme tuto skupinu nezprostředkovaných pěstounů, tak většina respondentů obecně s rozlišením pěstounů souhlasí.

Prvním pozitivním aspektem rozlišení zprostředkované a nezprostředkované pěstounské péče je možnost rozvoje profesionální pěstounské péče, která bude moci být vnímána jako profese.

Respondent 9: *„Myslím si, že to rozlišení otevírá možnost rozvoje profesionální pěstounské péče a těm pěstounům dává možnost na sobě pracovat a specializovat se na určité typy dětí a dál rozvíjet své kompetence proto, aby byli opravdu schopní o to konkrétní dítě pečovat.“*

Respondent 9 považuje toto rozlišení za příležitost vzniku profesionálních pěstounů, kteří budou speciálně trénováni a zaměřeni na péči o konkrétní typy dětí. Jako příležitost pro další rozvoj profesionální pěstounské péče vnímá nové rozlišení pěstounů také Respondent 2.

Respondent 8 a Respondent 3 vnímají rozdíly mezi příbuzenskými a nepříbuzenskými pěstouny, a tak obecně považují jejich uzákoněné rozlišení za správné.

Respondent 8: *„To, kam ta novela směřovala, tedy k tomu rozlišení těch příbuzenských a nepříbuzenských pěstounů, myslím si, doprovázející organizace obecně vnímají jako důležité. Protože mezi těmi pěstouny rozdíly jsou. Takže si myslím, že ta novela je obecně vnímána pozitivně... Z principu tedy souhlasím s tím rozdělením.“*

Respondent 3: *„Já si myslím, že je to trošku jiný vztah mezi babičkou, dědečkem nebo tetou a strejdou a dítětem než u cizích lidmi. Přeci jenom tak zůstává dítě v rodině, a i když není nijak dokonalá a víc věcí tam je nahraně, tak je to to jeho prostředí a jeho biologičtí příbuzní.“*

Další argument, kterým respondenti podporují rozlišení pěstounů na zprostředkované a nezprostředkované je zákonná povinnost rodičů pečovat o své děti, kterou přebírají prarodiče, pokud ji z určitých důvodů neplní rodiče. *„Obecně to považuji za správné, aby to bylo rozdělené, protože si myslím, že je důležité, aby tam stále hrálo roli to, že především jako prarodiče mají vůči svému vnoučeti nějakou vyživovací povinnost.“* (Respondent 2)

Vyživovací povinnost prarodičů zmiňuje také Respondent 1, Respondent 6 a Respondent 8. *„Vnímám, zvláště u těch prarodičů, že ze zákona mají vyživovací povinnost. Takže o tom se mluvilo a mluví velmi dlouho, že je divné, když mají vyživovací povinnost, aby dostávali dávky.“* (Respondent 6)

Vyživovací povinnost může být argumentem pro rozlišení pěstounské péče prarodičů, nikoli všech příbuzných. Respondent 8 rozšiřuje povinnost postarat se o své blízké na všechny příbuzenské pěstouny. *„Když se hovořilo o tom finančním posunu, tak bylo jasné, že ti příbuzenští dostanou o něco méně, protože jsou přeci jenom rodina, která by se měla postarat“*

Posledním zmiňovaným argumentem na podporu rozlišení pěstounů je to, že příbuzenští pěstouni nemají povinnost absolvovat odbornou přípravu ani testování, zatímco pěstouni bez příbuzenského vztahu k dítěti ano.

Respondent 1: *„Takže to považuji za správné, to rozdělit takhle, protože někdy ti prarodiče ani nemuseli projít žádným kolečkem testování nebo párování, protože to jsou příbuzní.“* Shodně se vyjádřil též Respondent 7.

13.2 Odměna pěstouna a příspěvek při pěstounské péči (Rozdílné odměňování pěstounů)

S novým rozlišováním pěstounské péče na zprostředkovanou a nezprostředkovanou souvisí rozdílné nároky pěstounů na pěstounské dávky. Nezprostředkovaní pěstouni ztratili nárok na odměnu pěstouna a dle novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí pobírají od 1. 1. 2022 příspěvek při pěstounské péči. Současně se odměna pěstouna navázala na MM a příspěvek při pěstounské péči na ŽM. Zprostředkovaní dlouhodobí pěstouni mají nárok za péči o jedno dítě na 1,0násobek MM, nezprostředkovaní dlouhodobí pěstouni bez vyživovací povinnosti na 2,3násobek ŽM a nezprostředkovaní dlouhodobí pěstouni s vyživovací povinností (prarodiče) na 1,8násobek ŽM.

Zajímalo mne, jak pracovníci doprovázejících organizací vnímají nejen samotné rozdělení pěstounů, ale též jejich rozdílné nároky na finanční odměnu.

Pozitivní hodnocení rozdílného odměňování pěstounů

Všichni respondenti uvedli jak argumenty na podporu, tak argumenty proti rozdílnému odměňování pěstounů, ovšem souhlasných vyjádření zaznívalo více. Většina respondentů tak hodnotí rozdílné odměňování pěstounů spíše pozitivně.

Respondent 7 a Respondent 9 se odkazují na zdlouhavou přípravu, kterou museli absolvovat všichni zprostředkovaní pěstouni, což je důvodem pro jejich vyšší finanční ohodnocení.

Respondent 7: *„Já rozumím tomu, že by ti zprostředkovaní pěstouni měli dostat víc financí, protože do toho investovali nějaký svůj čas, vzdělání a absolvovali tu přípravu.“*

Respondent 9: *„Ti zprostředkovaní pěstouni si oproti těm příbuzenským prochází poměrně dlouhým procesem posuzování. Prochází školením i psychologickými posudky na to, aby se mohli stát buď přechodnými nebo dlouhodobými pěstouny. A to je rozdíl právě oproti těm nezprostředkovaným pěstounům, kteří si ničím takovým neprocházejí... Takže myslím, že je rozhodně potřebné pozitivně ohodnotit to, když se nějaká rodina rozhodne jít směrem toho profesionálního pěstounství.“*

Respondent 4 se odkazuje na rodinu, která by se měla primárně postarat o své příbuzné. Vnímá rozdíl, pokud se někdo stará o úplně cizí dítě nebo o své příbuzné. *„Z hlediska všech principů sociální práce mi samozřejmě přijde odpovídající, že ti příbuznější pěstouni jsou zdánlivě znevýhodněni, protože tam vidím to, že ten princip solidarity a sounáležitosti s vlastní rodinou by měl být větší.“*

Navázání na minimální mzdu a životní minimum

Navázání odměny pěstouna na MM a příspěvku při pěstounské péči na ŽM bylo všemi respondenty pozitivně ohodnoceno.

Respondent 4: *„Zároveň ale to, jak se dávky navázaly na životní minimum a minimální mzdu, tak to je vnímáno pozitivně. Pěstouni už teď ví, že se jim to příští rok automaticky zvedne.“*

Respondent 3 dodává, že dříve se pěstounské dávky nijak nevalorizovali, a tedy vždy trvalo dlouho, než se dokázalo příspěvky navýšit.

Respondent 3: *„U toho je zase fajn, že se to navázalo na životní minima a minimální mzdu. Takže tím, jak se tohleto zvedá, tak se automaticky zvedají i jejich příspěvky, což dřív nebylo. Dřív trvalo dlouhou dobu, než se to zas někomu podařilo to po letech někam protlačit a udělat novou novelu nebo nějak to změnit, takže to dlouho trvalo. Takhle se to dělá automaticky pořád, to mi přijde taky hodně důležitý.“*

Respondent 1 zmiňuje pěstouny na přechodnou dobu, kterým navýšení odměny a navázání na minimální mzdu velmi pomohlo. U mnohých se tak předešlo tomu, aby s přechodnou pěstounskou péčí skončili.

Respondent 1: *„Co si myslím, že hodně pomohlo, že se navázala odměna pěstouna na minimální mzdu. Protože obzvláště přechodní pěstouni, jim bylo ubíráno, přestali mít např. „rodičák“ a nepřidalo se jim nikde, takže měli těch 20 tisíc hrubého... Takže teď je to navázané na minimální mzdu, aby několik těch pěstounů neskončilo. A u těch dlouhodobých to rozhodně pomohlo taky, protože se to bude každý rok navyšovat. Takže to, myslím, že je zásadní... Takže tak neskončili někteří pěstouni, kteří uvažovali o tom, že to nedají finančně. Nebo, že by museli mít druhou práci.“*

Pěstouny na přechodnou dobu zmiňuje též Respondent 9. *„Myslím si, že to je určitě pozitivní krok, protože například i předtím si mí přechodní pěstouni stěžovali, že necítí adekvátní ohodnocení za profesionální péče, kterou poskytují. Jinak tedy oni to samozřejmě nedělají kvůli penězům, ale protože je to jejich srdeční záležitost a dělají to rádi. Tak to vnímám. Ale s celkovým zvyšováním cen a rostoucí inflací, tak ta jejich odměna nebyla navyšována, ona se nijak nevalorizovala. Což tedy teď ta novela přinesla... Takže se jim zvedl plat a zároveň se to navázalo na tu minimální mzdu, takže se jim ta mzda bude průběžně navyšovat, což je podle mě fajn.“*

Negativní hodnocení rozdílného odměňování pěstounů

Většina respondentů uvedla, že zvláště pro prarodiče je toto rozlišení z finančních důvodů obtížné. Pro mnohé je náročné ufinancovat péči o dítě s nižším příspěvkem, než byli zvyklí.

Respondent 7: *„Tak ono je blbé, že to znevýhodnění se týká většinou prarodičů. Ti jsou na tom nejvíce bití. Což kolikrát není v nejlepším zájmu toho dítěte. A stejně se pak ty finance dohledávají jinde. Přes nadace, přes různé příspěvky, přes Úřad práce... Je velká část nezprostředkovaných rodin, kteří jsou sociálně znevýhodněni a ty finance prostě potřebují... Myslím si, že zvlášť pro ty prarodiče je to velmi těžké to nějak finančně utáhnout. Podle mě by měli dostávat více peněz.“*

Respondent 9 je stejného názoru. Zároveň dodává, že nezprostředkovaní pěstouni odvádí stejně důležitou práci jako zprostředkovaní pěstouni. *„Vnímám to, že je náročné ufinancovat celkovou péči o dítě, navíc děti v náhradní rodinné péči mají často ještě nějaké speciální potřeby. A to se týká těch zprostředkovaných i nezprostředkovaných stejně... Také samozřejmě vnímám to, že ti nezprostředkovaní pěstouni odvádí úplně stejně důležitou práci jako ti zprostředkovaní pěstouni. Takže mi to lidsky úplně nesedí, že by jedni měli dostávat o něco méně a druzí o něco více.“*

Nezprostředkovaní pěstouni, zejména prarodiče, se zlobili, protože se jim nelíbilo, že dostali méně peněz než dříve. Nemají pocit, že by pečovali o dítě špatně nebo hůře než ostatní, a nepřišlo jim to fér. Takže bylo velmi obtížné to s pěstouny vykomunikovat a trochu je uklidnit, jak uvádí Respondent 3.

Obdobnou reakci uvedl i Respondent 9. *„Ti příbuzenští pěstouni se báli, že budou mít méně financí a že je to nějakým způsobem ohrozí, a vnímali to nespravedlivě. Že přece oni taky dělají velkou službu, když se starají o děti.“*

Dalším důvodem, proč respondenti negativně hodnotili rozdílné odměňování pěstounů bylo to, že dávka příspěvek při pěstounské péči není považována za příjem ze závislé činnosti, na rozdíl od odměny pěstouna. Částky jsou vypláceny v „čistém“. Pokud tedy nezprostředkovaní pěstouni nebyli zaměstnaní nebo nebyli osobou samostatně výdělečně činnou ani nespádali mezi osoby, za které je plátcem zdravotního pojištění stát podle zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, bylo třeba zdravotní a sociální pojištění řešit jiným způsobem.

Potíže, které to způsobilo, popisuje Respondent 7: *„Setkávali jsme se samozřejmě s nesusouhlasem pěstounů, protože přišli o nějakou finanční podporu, na kterou byli zvyklí. A s*

tím se taky poji to, že oni původně přišli o to pojištění. Že pokud nepečovali o ty mladší děti nebo nebyli zaměstnaní, tak potom pěstouni museli jít na Úřad práce, nebo si museli najít nějakou práci, aby byli pojištěni.“

Respondent 2 též nesouhlasí s tím, že nezprostředkovaní pěstouni nemají z příspěvku při pěstounské péči započítáváno důchodové pojištění. *„Ale co se mi třeba nelíbí je to, že příbuzenští pěstouni to nemají započítáváno do důchodového pojištění, vlastně, že se jim neodvádí z toho. Takže pokud zůstane ten pěstoun doma s dětmi, má např. tři malé děti a nemůže prostě pracovat, tak se mu nespoří ten důchod. To se mi nelíbí.“*

Respondent 1 dodává, že nakonec některým pěstounům tam *„skočila podpůrná doba, takže se jim něco do důchodu počítá, což některým pěstounům pomohlo.“*

Respondenti 7, 8 a 9 se domnívají, že by nezprostředkovaní pěstouni měli dostávat vyšší finanční odměnu. Souhlasí s tím, že zprostředkovaní pěstouni dostávají více než nezprostředkovaní, ovšem rozdíl mezi nimi by, dle zmíněných respondentů, neměl být tak markantní.

Respondent 7: *„Souhlasím tedy s tím rozlišením, ale myslím si, že zvláště pro ty prarodiče je to velmi těžké to nějak finančně utáhnout. Podle mě by měli dostávat více peněz.“*

Respondent 8: *„Z principu jsem tedy ale souhlasila s tím rozdělením, ale překvapil mě ten finanční rozdíl, který tam byl nakonec nastavený... Takže to rozdělení mi přijde dobré, ale ráda bych menší finanční rozdíl, než je teď.“*

Respondent 9 tvrdí, že by bylo minimálně dobré nezprostředkovaným pěstounům neubírat. *„Oni vlastně po té novele dostali méně, než pobírali předtím, takže to jsem nevnímala jako správné.“*

13.3 Rozdíly mezi zprostředkovanými a nezprostředkovanými pěstouny z pohledu pracovníků doprovázejících organizací

Pracovníků doprovázejících organizací pro pěstouny jsem se ptala, zda spatřují mezi zprostředkovanými a nezprostředkovanými pěstouny nějaké rozdíly a zda se nějakým způsobem liší služba doprovázení, když pracují se zprostředkovanými nebo nezprostředkovanými pěstouny. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí rozdělila pěstouny na dvě skupiny, a tak mě zajímalo, zda pracovníci doprovázejících organizací ze své zkušenosti z praxe vnímají mezi nimi určité rozdíly.

Z odpovědí respondentů vyplynulo, že všichni respondenti vnímají nějaké rozdíly mezi zprostředkovanými a nezprostředkovanými pěstouny, resp. mezi příbuzenskými a nepříbuzenskými pěstouny. Všichni respondenti automaticky vynechali skupinu nezprostředkovaných pěstounů, kteří zároveň nejsou v příbuzenském vztahu k dítěti, a porovnávali pouze příbuzenské a nepříbuzenské pěstouny. Zároveň respondenti v průběhu rozhovoru často připomínali, že se jedná o generalizaci, neboť každá rodina je jiná a každý pěstoun má za sebou jiný příběh. Přesto byli respondenti schopni pojmenovat určité společné znaky příbuzenských i nepříbuzenských pěstounů, které uvádím níže.

Kontakt s biologickou rodinou dítěte

Respondent 9 označil kontakt s biologickou rodinou u příbuzenských pěstounů za „velmi emočně zabarvený“, zatímco nepříbuzenští pěstouni zaujímají mnohdy vyrovnanější a celkově neutrálnější postoj při kontaktu s biologickou rodinou. Respondent 9 dále vysvětluje, že příbuzenští pěstouni mohou někdy nad kontaktem s biologickými rodiči ztratit kontrolu.

Respondent 9: *„U těch příbuzenských pěstounů, tam ten kontakt s biologickými rodiči je buď hodně častý a třeba se jim to i vymyká z rukou... Že těm rodičům dovolují, aby s těmi dětmi trávili až příliš mnoho času nebo jsou tam naopak nějaké pocity viny a kontakt tak probíhá těžko.“*

Respondent 7 též hovoří u příbuzenských pěstounů o riziku, že se kontakty s biologickými rodiči vymknou kontrole, a to i samotným klíčovým pracovníkům. *„U těch příbuzných ty kontakty někdy probíhají i bez našeho vědomí. Což může být i nebezpečné.“*

Zároveň je to takové mnohem více uvolněné a přirozené. Tedy, pokud tam nemají zvlášť výrazně narušené rodinné vztahy. “

O kontaktech s biologickými rodiči u zprostředkovaných pěstounů Respondent 7 uvádí, že často probíhají za asistence třetí osoby. U zprostředkovaných pěstounů do hry častěji vstupují asistované kontakty.

Respondent 2 a Respondent 4 se shodují na tom, že zprostředkovaní pěstouni někdy mají tendenci se kontaktu s biologickými rodiči vyhýbat, neboť tak chtějí dítě chránit.

Respondent 2: *„U zprostředkovaných se musí hodně řešit to, aby ti pěstouni měli snahu vůbec komunikovat s tou biologickou rodinou dítěte, což často moc nejde. Pěstouni se to dítě snaží chránit... Takže tam občas narazíme na ty vztahy, kde ten zprostředkovaný pěstoun vůbec nemusí mít žádnou motivaci k tomu, aby toho biologického rodiče dítěte nějak kontaktoval. “*

Respondent 4: *„U té zprostředkované, obzvlášť tam, kde je to na hranici se skrytou adoptí, tak tam je naopak hodně práce s tím, motivovat tu rodinu, aby se vůči té spolupráci s biologickou rodinou nestavěla negativně. Aby dala možnost tomu dítěti seznámit se s tím, jak ta jeho biologická rodina funguje, resp. dost často nefunguje. Aby mělo dítě možnost přijmout tuhle část své identity a průběžně se s ní vyrovnávat. Dost často i vnímám, že ti zprostředkovaní pěstouni chtějí to dítě před tou biologickou rodinou chránit, a to, pokud možno, za cenu naprosto nulového kontaktu. “*

Mezigenerační rozdíl a jiná specifika pěstounské péče prarodičů

Respondent 9 tvrdí, že většinu nezprostředkovaných pěstounů tvoří prarodiče, u kterých hraje významnou roli mezigenerační rozdíl. *„Že oni už si v mnohých ohledech s těmi dětmi tolik nerozumí. Takže přestože je tam dobrá vůle, tak cítím, že u těch dětí je potřeba je nasíťovat ještě na další lidi, kteří jsou také starší, ale nejsou ještě v důchodovém věku. Protože ti pěstouni v důchodovém věku už mají taky své zdravotní potíže, už nemají tolik energie. Protože mít 75 let a zároveň ještě pečovat o pubertáky je prostě náročné. Takže u nich zvláště je pak přínosem příspěvek na respitní péči, na odlehčení, na volnočasové aktivity, kdy se děti posílají na různé tábory. “*

Generační rozdíl při doprovázení vnímá též Respondent 3, který obdobně jako Respondent 9 popisuje, že pěstouni-prarodiče často už mají méně energie a síly věnovat se různým věcem, chodit po úřadech, po terapiích nebo učit se novým věcem. Respondent 3 dále vysvětluje, že prarodiče se často starají o dítě, aniž by měli pocit, že se potřebují něco nového k té péči učit. *„Ti prarodiče jsou prostě příbuzní, kteří se rozhodli, že si to dítě nechají, ale žádnou vyšší nadstavbu v té pěstounské péči tam většinou nenacházíme.“*

Respondent 3 dále říká, že babičky a dědečkové často jenom „točí“ ten svůj naučený systém výchovy dětí z doby, kdy oni sami byli rodiče. Kdežto zprostředkovaní pěstouni bývají vzdělanější, mají větší nadhled a obecně více kapacity učit se novým věcem, více se zajímají a jdou do hloubky. Např. studují literaturu kolem traumatu nebo terapeutického rodičovství. *„Většina nepříbuzenských pěstounů si uvědomuje, že za sebou mají ty děti různá traumata a že si prošly těžkým životním příběhem, že potřebují znát tu svoji minulost. Často si uvědomují, že musí přijmout to, že výchova tohoto dítěte bude nějak speciální.“* Respondent 3 zároveň tvrdí, že prarodiče bývají úzkostnější, než byli, když byli mladí, a tak musí někdy klíčoví pracovníci bojovat za to, aby se o dítě tolik nebáli a nedrželi jej tolik doma, případně mu dovolili docházet na nějaký kroužek.

Někteří respondenti zmiňovali další specifikum doprovázení prarodičů, kteří mají v pěstounské péči své vnouče, a to téma viny a práce s jejich vlastním selháním ve výchově jejich dítěte.

Respondent 5: *„To dítě (pozn. míněno biologický rodič) je na tom většinou velmi špatně a teď se cpe nazpátek do té rodiny. Jenže ty prarodiče tam jsou teď spíš pro to vnouče než pro to dítě, nebo také pro to dítě, ale odděleně. Takže prostě v případě nějakých závislostí nebo psychických problémů nemůžou dát to vnouče dohromady s tím dítětem.“*

Téma selhání řeší též Respondent 6, který dodává, že při doprovázení prarodičů je též často potřebné řešit, že prarodiče najednou mají „vnoučata dvojí kategorie“, protože o některé se teď starají jako o vlastní děti.

Respondent 5 také zmiňuje, že při práci s prarodiči je zapotřebí dále řešit i téma identity. *„Ty děti jim někdy už říkají máma nebo táta, ale oni to jsou babička a dědeček. Když říkají těm nepříbuzným mami, tak mi to přijde v pořádku. Jsou prostě nová rodina. Ale tady nejsou nová rodina. Tak to je ještě takové další téma.“*

Odborná příprava zprostředkovaných pěstounů

Nezprostředkovaní pěstouni, na rozdíl od zprostředkovaných, neprochází odborným posuzováním a přípravou na výkon pěstounské péče.

Respondent 8: *„Rozdíl tam tedy určitě jsou, minimálně v tom, že ti nezprostředkovaní neabsolvovali žádné přípravy. Je to pro ně celé najednou, z ničeho nic.“*

Zprostředkovaní pěstouni by podle Respondenta 5 měli vědět, do čeho jdou. Měli by zastávat roli profesionála, který ví, s čím se děti v pěstounské péči potýkají, který zná možná rizika i to, jak by ideálně měly fungovat kontakty s biologickou rodinou. Respondent 3 považuje zprostředkované pěstouny, kteří museli absolvovat odbornou přípravu, za „zdravější rodiče“, kteří jsou připraveni na to stát se i terapeutickým rodičem.

Respondent 3 dále uvádí, že nezprostředkovaní pěstouni často nemají čas připravit se na situaci, že budou pečovat o dítě v pěstounské péči. *„Ti příbuzenští to vnímají tak, že to na ně najednou „spadlo“, a mají buď volbu dítě nechat někde v ústavu nebo si ho vzít. Oni si to dobrovolně nevybrali. Oni ho chtěli mít jako vnouče, ale ta situace se celá nějak zamotala a teď se o něj starají.“* Kdežto zprostředkovaní pěstouni se vědomě rozhodli pro pěstounství. Respondent 3 tvrdí, že u nich je rozdílný už počáteční impuls, kdy si zprostředkovaní pěstouni říkají, že by mohli pomoci nějakému dítěti. Rozhodnou se pro pěstounství s vědomím, že mají prostor na to postarat se o další dítě, přestože vědí, že to nebude jednoduché.

13.4 Státní příspěvek na výkon pěstounské péče a jiné finanční zdroje

SPVPP je určený na pokrytí nákladů vynakládaných na zajišťování pomoci pěstounům a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí (§ 47d odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb.). Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí po více než osmi letech navýšila příspěvek ze 48 000 Kč na 54 000 Kč. Od 1. 1. 2023 došlo k dalšímu navýšení SPVPP, a to na současnou částku 59 400 Kč. Tázala jsem se pracovníků doprovázejících organizací, pro které je tento příspěvek určený, zda považují současnou výši příspěvku za dostačující,

případně jakou částku by považovali za dostačující, a další otázky týkající se hospodaření doprovázejících organizací.

Všichni respondenti jsou rádi, že novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí navýšila příspěvek pro doprovázející organizace. Zároveň se všichni respondenti shodli na tom, že pokud by měli z příspěvku pokrýt všechny potřeby pěstounů, tak by příspěvek nebyl dostačující. SPVPP dokáže pokrýt pouze základní nezbytné výdaje. Všichni respondenti uvedli, že jejich doprovázející organizace využívá kromě státního příspěvku i jiných finančních zdrojů, bez kterých by žádná doprovázející organizace nebyla schopná ufinancovat všechny potřeby klientů.

Poslední navýšení SPVPP od ledna 2023 bylo reakcí na rostoucí inflaci, která byla ovšem nakonec vyšší, než o kolik se zvedl příspěvek, jak uvádí Respondent 4.

Respondent 2 ohledně SPVPP říká, že vystačí na pokrytí základních potřeb, ovšem na mnoho dalších věcí, které by rádi jako organizace propláceli, už nikoliv. *„Například terapie pro děti nebo pěstouny, ty z toho už neutáhneme. Což je něco, co považuji za velmi potřebné, a bylo by dobré, kdyby to bylo podporované systematicky, abychom na to nemuseli shánět peníze ještě někde jinde.“*

Respondent 9 oceňuje, že došlo k určitému navýšení příspěvku pro doprovázející organizace, ale zároveň dodává, že současná částka stále není dostačující. *„Ono se to pak propisuje i do toho, co jsme my, jako doprovázející organizace, schopni těm pěstounům proplatit, které služby. A také se to samozřejmě propisuje do mzdových a materiálních nákladů.“*

Respondent 3 zmiňuje další příklady služeb, které by rádi zajišťovali, pokud by jako organizace operovali s vyšším finančním obnosem. *„Pak bychom si mohli dovolit pracovat třeba i víc s těmi biologickými rodiči, na které teď nemáme moc kapacitu, takže je posouváme nějak do sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny. Taky se někdy objeví třeba složitý asistovaný kontakt, který probíhá často, je kolem toho strašně věcí a je to pak kapacitně náročný. Takže bychom tak mohli mít třeba ještě dva pracovníky, kde by jeden dělal jen asistované kontakty a všechno kolem a druhý by pracoval s biologickými rodiči. Třeba. Nebo by klíčový pracovníci mohli mít méně rodin.“*

Pracovníci doprovázejících organizací obecně vnímají značné podfinancování sociálních služeb, které se mimo jiné odráží na platech sociálních pracovníků. *„Když třeba sháníme nové lidi, zaměstnance, a někdo se nám líbí, je schopný, ale chce takové peníze,*

kteře my nejsme schopni nabídnout... A já tomu rozumím, protože je to prostě hrozně málo.“
(Respondent 3)

Respondent 8 dodává, že první navýšení státního příspěvku, které ustanovila novela, se částečně odrazilo na platech zaměstnanců, druhé navýšení ovšem už ne, protože zároveň s navýšením příspěvku stouply i ceny. A vyšší platy zaměstnanců si organizace v současné době nemůže dovolit.

Někteří respondenti zároveň shodně uvedli, že si jsou vědomi výhodnější postavení pražských organizací oproti těm mimopražským. V Praze je více příležitostí pro získání i jiných finančních zdrojů. Většina respondentů zmínila Sociální nadační fond Hlavního města Prahy, na který se mohou obrátit pražští pěstouni a požádat o příspěvek na volnočasové aktivity pro děti, psychologickou odbornou pomoc nebo respitní péči.

Všichni respondenti se shodli na tom, že SPVPP není dostatečně vysoký na to, aby byly doprovázející organizace pro pěstouny schopné zajistit všechny potřeby pěstounských rodin. Na otázku, kterou částku by mohli považovat za dostačující, respondenti uváděli částky v rozmezí od 70 000 Kč do 100 000 Kč.

Respondent 6: *„Takže v naší konkrétní situaci, abychom nebyli v mínusu, by se ten státní příspěvek měl pohybovat kolem 70 000 Kč.“*

Respondent 3: *„Takže určitě bych si představovala... nevím... prostě hodně. Kdyby to bylo 100 000 Kč na rodinu, tak by to bylo super.“*

Dále je důležité upozornit, že SPVPP se vyplácí za rok na jednu rodinu. Respondent 1 vysvětluje, že nezáleží na tom, zda má rodina čtyři děti nebo jen jedno, že výše příspěvku je vždy stejná. Zároveň má každá rodina různé potřeby a čerpá odlišné služby. *„Takže ten budget je takový, že jedna rodina vyčerpá třeba 80 tisíc a druhá rodina 20 tisíc. Máme určitý budget na celou organizaci, který se pak rozdělí mezi rodiny podle potřeb.“*

V tomto ohledu by se podle Respondenta 1 mělo při vyplácení SPVPP brát v potaz, zda jsou v rodině dva pěstouni či jeden, protože na tom pak závisí i vzdělávání. Je rozdíl, pokud musí organizace vždy proplácet vzdělávání jednou nebo dvakrát, neboť vzdělávání je zrovna jedna z těch finančně náročnějších služeb.

Respondent 8 uvádí, že v organizaci též uplatňují systém solidarity, kdy některé pěstounské rodiny čerpají více služeb a jiné méně. Ovšem toto je možné pouze proto, že ne

všechny pěstounské rodiny čerpají služby v takovém rozsahu, v jakém mají dle zákona nárok.

Respondent 8: *„Kdyby měli všichni pěstouni čerpat služby v takovém rozsahu, jaký umožňuje ten zákon, tak bychom museli opravdu hodně osekát to, co teď nabízíme.“* Doprovázející organizace ve skutečnosti nemají dostatek financí na to, aby každá pěstounská rodina mohla čerpat veškeré služby v takovém rozsahu, který umožňuje zákon.

Respondent 7 uvádí konkrétní příklad s respitní péčí, na kterou mají pěstouni nárok. V zákoně o sociálně-právní ochraně dětí stojí, že pěstouni mají právo na respitní péči v rozsahu minimálně 14 dnů (§ 47a odst. 2). *„Takže, kdyby každá rodina žádala o víc než 14 dnů, na což mají právo, tak by na to ten příspěvek vůbec nestačil.“*

Dále většina respondentů zmínila skutečnost, že v posledních dvou nebo třech letech cena terapií výrazně stoupla.

Respondent 3: *„Dneska už terapii pod tisíc korun skoro neseženete. Nebo nevím, jak jinde v republice, ale v Praze to už moc není. Ještě, když to má být jako specializovaná terapie pro děti v náhradní rodinné péči, tak se bavíme o nějakých dvanácti až čtrnácti stovkách za hodinu, což už je prostě hodně. A běžně si to ti klienti sami nejsou schopni platit, takže máme nějaký budget na to, a když ho vyčerpají, tak sháníme nějaký další možnosti. Ale připadá nám to hrozně důležité. Já mám pocit, že kdyby všechny děti, co máme v rodinách, mohli chodit do terapie, že by si to zasloužily, že by z toho určitě profitovaly. Myslím, že i spoustě pěstounům by to prospělo.“*

Respondent 4: *„Tak když potom se mají platit terapie, které stojí pomalu více než tisíc korun za jedno sezení... A představa pojišťovny, že zaplatí pět nebo deset za rok je směšná, protože ty děti mají takové problémy, že by potřebovaly chodit každý týden, a to máte pět tisíc jenom za měsíc, a ne pět tisíc na rok, což třeba dává VZP.“*

Respondent 6: *„Ta cena terapií za poslední 2 roky stoupla o tolik, že to navýšení státního příspěvku to rozhodně nepokryje. Takže hledáme jiné zdroje... To je takové naše věčné téma, protože těch je potřeba stále víc.“*

Respondent 5 a 9 se zároveň shodují na to, že v poslední době zároveň zaznamenali větší zájem o terapie ze strany pěstounských rodin.

Respondent 5: *„Ty terapie jsou zaprvé teď dražší, a ještě si myslím, že teď to má chuť využívat vícero rodin. A ještě když je těch dětí v rodině víc a všichni chodí na terapie a chodí i ten pěstoun a chodí každý týden, tak pak je to strašně vysoká částka.“*

Respondent 9: „*Ta psychologická odborná pomoc je v těch pěstounských rodinách opravdu potřebná. A v poslední době se zvedá zájem o terapie pro děti. Takže by byla škoda, kdybychom neměli prostředky na to, tyto služby poskytovat dál.*“

Kromě terapeutické odborné pomoci zmiňovali respondenti v otázce na finančně náročné služby organizace primárně samotnou službu doprovázení, tedy platy klíčových pracovníků, a následně respitní péči, na kterou se dle odpovědí respondentů musí vynakládat podobné množství peněz jako na terapie. A poté vzdělávání pěstounů, které mezi finančně nejnáročnější služby uvedli čtyři respondenti.

13.5 Nedostatky současného systému pěstounské péče v ČR z pohledu pracovníků doprovázejících organizací

Hlavním záměrem výzkumu bylo zjistit názor pracovníků doprovázejících organizací na změny v pěstounské péči, které přinesla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2021, která nabyla účinnosti 1. 1. 2022. Ovšem závěrem výzkumu jsem se tázala respondentů též na to, zda jim v novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí něco chybělo. Zajímalo mne, zda by respondenti sami, ze své zkušenosti z praxe, něco do novely doplnili, kdyby měli možnost na současném fungování pěstounské péče v České republice změnit to, co jim nevyhovuje.

Z tematické analýzy tak vyplynulo několik podtémat, která respondenti nejčastěji zmiňovali a která jsou vypsána níže.

Absence prověřování nezprostředkovaných pěstounů a jejich přípravy na výkon pěstounské péče

Většina respondentů se shodla na tom, že u nezprostředkovaných pěstounů postrádají jejich výraznější kontrolu a prověřování. Respondenti by si přáli, aby bylo důkladněji prověřeno, zda nezprostředkovaní pěstouni mají potřebné kompetence a podmínky pro péči o dítě. Zvláště pokud se jedná o biologické prarodiče, tedy rodiče rodičů, kteří „selhali“ při

výchově svých dětí. Podle Respondenta 2 je tak pravděpodobné, že může být nějaký problém i u prarodičů.

Respondent 1 a Respondent 8 též upozorňují u svěřování dětí do péče prarodičů na riziko transgeneračního přenosu a oba uvádějí příklad s výskytem domácího násilí v rodině.

Respondent 8: *„Například to, že ten pěstoun-prarodič má za sebou poměrně závažnou trestní minulost, a přesto je mu svěřeno dítě. Nebo naopak se z té historie rodiny ví, že tam docházelo k nějakému násilí, že například prarodiče týrali své děti, které pak nezvládly výchovu zase svých dětí, a přesto se tam těm prarodičům ty jejich vnoučata svěří.“*

Respondent 5 říká, že i u nezprostředkovaných pěstounů probíhá nějaké prověřování, které si dělá soud. Někdy si např. žádá znalecký posudek nebo si jen shromáždí důkazný materiál před soudním rozhodnutím o svěřením dítěte do pěstounské péče. Přesto se Respondent 5 z praxe setkává s tím, že se děti dostanou k pěstounům, kteří nezajišťují potřebnou péči. *„Strašně bych si přála, aby, když už ty děti jdou do některé pěstounské rodiny, aby jim tam pomohli, aby se tam měly dobře.“*

Děti v pěstounské péči už mají leccos za sebou, obecně mají těžší start do života a často si s sebou do pěstounské rodiny nesou různá traumata, jak uvádí Respondent 7.

Respondent 7: *„Mně by se osobně líbilo, kdyby byla nějaká příprava i u těch příbuzenských pěstounů a aby bylo předtím důkladně zvažované, jestli ta příbuzenská péče je opravdu to nejlepší pro to dítě. Protože když existuje nějaká babička, která je ochotná si to dítě vzít, tak to automaticky ještě neznamená, že to je ta nejlepší volba pro dítě.“*

Nezprostředkovaní pěstouni musí často na situaci reagovat velmi rychle. Podle Respondenta 4 ani nemají prostor se na výkon pěstounské péče skutečně připravit. A tak navrhuje, aby tito pěstouni ze začátku povinně docházeli na vzdělávání, které by bylo nejdříve intenzivnější, častější, a postupně se ustálilo na povinných 24 hodinách vzdělávání za rok, jako to mají v současné době všichni pěstouni.

Respondent 6 si též myslí, že by nezprostředkovaní pěstouni měli ze začátku absolvovat v rámci vzdělávání to, co bylo zprostředkovaným pěstounům prezentováno během příprav. *„Takže by se určitě v nějaké další novele mělo myslet na to, že ti nezprostředkovaní pěstouni ty přípravy neabsolvovali, ale ten obsah, to, co je v těch přípravách by nějak vědět měli. Takže by to ze začátku měli nějak absolvovat jim přirozenou a dobrou formou.“*

Vzdělávání nezprostředkovaných pěstounů

Většina respondentů uvedla, že vzdělávání pěstounů formou seminářů, kdy pěstouni společně sedí a poslouchají přednášku lektora, většinou pěstounům-prarodičům nevyhovuje. Přednášky jsou často příliš teoretické, prarodiče si z toho mnoho neodnesou a ani pak nejsou motivovaní, aby na vzdělávání docházeli a tuto povinnost si plnili. Zároveň se respondenti shodli na tom, že zvláště u nezprostředkovaných pěstounů (prarodičů) je dobré mít možnost využívat různé formy vzdělávání.

Respondent 5: *„Například u toho vzdělávání vnímám, že některé ty babičky si to tam přijdou jenom odsedět. A opravdu je nic z toho nezajímá, a ještě k tomu, když někdo mluví, tak například začnou telefonovat nebo se bavit mezi sebou... Fakt na nich vidím, že z toho nic nemají. Jak přemýšlí úplně jinak, nezajímá je to. A to já ještě přednáším hodně lidově.“*

Respondent 6 uvádí, že dnes je ve vzdělávání lepší situace, neboť covidová pandemie paradoxně pomohla tím, že je dnes více tolerováno ze strany OSPODů, úřadů práce i ze strany kontrol standardů, když se dělá individuální vzdělávání, které je podle Respondenta 6 u příbuzenských pěstounů mnohem účinnější formou. Nebo také řada příbuzenských pěstounů vítá víkendové pobyty, kde si mohou povídat s ostatními pěstouny a sdílet své zkušenosti.

Respondent 5 i Respondent 9 též považují za ideální formu vzdělávání pro prarodiče takovou, kde se mohou mezi sebou pěstouni bavit a vzájemně se tak inspirovat.

Respondent 9: *„Ti příbuzenští pěstouni prostě preferují určité formy vzdělávání. Pro ně je například hodně důležité sdílení s ostatními. Což se také počítá do vzdělávání, pokud tam máte nějakého moderátora, nějakého lektora, který tomu udává určitý rámec.“*

Důležitou otázkou u vzdělávání je, zda má být skutečně povinné či pouze dobrovolné. Poslední novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která zprostředkovaným pěstounům přisoudila o něco vyšší finanční odměnu nežli nezprostředkovaným, rozvířila diskusi o tom, zda by se v návaznosti na novelu nemělo zároveň ubrat z povinností nezprostředkovaných pěstounů. Někteří respondenti by souhlasili s tím, kdyby bylo vzdělávání dobrovolné.

Respondent 3: „Přišlo by mi spíš fajn, kdyby to byla jako nabídka, možnost, že se mohou vzdělávat. My jim to proplatíme a pomůžeme jim vybrat vzdělávání, které jim bude ušité na míru a bude vhodné pro to dítě, které momentálně mají. Takže bych je nenutila, protože to stejně nefunguje.“

Respondent 4: „Myslím si, že v momentu, kdy si ten příbuzenský pěstoun bude moci vybrat, jestli do toho půjde nebo ne, tak to, myslím, bude i potom mnohem lépe přijímat, než když teď tu možnost výběru nemá. Protože když má prostě nařízené, že má mít vzdělávání, tak k tomu nemá úplně nejlepší vztah.“

Respondent 9: „Osobně mi někdy trošku vadí, když nutíme ty, kteří by opravdu nechtěli. Když přijde nemotivovaný člověk na vzdělávání, tak je to vyloženě ztráta času i peněz lektora i doprovázející organizace, protože ten člověk si z toho nic neodnese. Nehledě na to, jestli je to příbuzenský či nepříbuzenský pěstoun. Takže, ať už je to 24 hodin ročně či 12 hodin ročně nebo ještě méně, tak pokud tam ten člověk nechce jít, tak tam třeba i půjde, ale nic si z toho neodnese.“

Další respondenti zároveň uvedli, že postrádají u vzdělávání sankce v případě neplnění této povinnosti. Doprovázející organizace prakticky nic nezmůžou s tím, pokud si pěstoun neplní povinné vzdělávání. Respondent 2 vysvětluje, že jako doprovázející organizace mohou pouze napsat do zprávy na OSPOD, že se pěstoun nevzdělává, a OSPOD následně může pěstounovi připomenout, že je to povinné, ale tím to končí. Žádné sankce za neplnění povinnosti nenásledují. „A za nás je to velký problém, když se s pěstounem takhle nepracuje. Spousta věcí se pak nedá upracovat, protože tam chybí nějaký teoretický rámec toho, co by ten pěstoun měl znát. My ani vlastně nemůžeme s takovým pěstounem vypovědět dohodu.“ (Respondent 2)

Respondent 9 si myslí, že v případě, kdy by zůstalo vzdělávání pro všechny pěstouny povinné, by měl vzniknout systém, jak vzdělávání vymáhat. Navrhuje, aby se pěstounům, kteří nebudou docházet na vzdělávání, krátil finanční příspěvek, aby nedosáhli na celou částku. Takto striktní by byl také Respondent 8.

14 Diskuze

Hlavní výzkumná otázka uskutečněného výzkumu zněla: *Jak pracovníci doprovázejících organizací pro pěstouny hodnotí některé změny v pěstounské péči, které ustanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí?*

Výzkum byl zaměřený na změny v pěstounské péči, které ustanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pracovníků doprovázejících organizací pro pěstouny jsem se ptala především na změny v pěstounské péči, které přímo ovlivnily službu doprovázení. Primárně mě zajímalo jejich hodnocení nového rozlišení pěstounské péče na zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péči, rozdílného odměňování pěstounů a hodnocení navýšení SPVPP.

Z provedené tematické analýzy vyplynulo, že všichni respondenti vnímají rozdíly mezi zprostředkovanými a nezprostředkovanými pěstouny, resp. mezi příbuzenskými a nepříbuzenskými pěstouny. Mezi hlavní rozdíly respondenti uváděli jiný přístup pěstounů ke kontaktu s biologickými rodiči či mezigenerační rozdíly u nezprostředkovaných pěstounů (prarodičů). Odpovědi respondentů ohledně rozdílů mezi příbuzenskými a nepříbuzenskými pěstouny se shodují s rozdíly, které uvádím v teoretické části bakalářské práce. Pazlarová (2016, str. 137) označuje velký věkový rozdíl mezi prarodiči v roli pěstounů a dětmi jako rizikový, neboť úbytek sil a případné zdravotní komplikace pěstouna mohou být v kombinaci s náročnou výchovou dětí značnou komplikací.

Obecně tedy respondenti souhlasí s dělením pěstounů na dvě skupiny, neboť mezi nimi spatřují mnoho rozdílů.

Ovšem žádný respondent zcela nesouhlasí s rozlišením pěstounů na zprostředkované a nezprostředkované pěstouny, jak stanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Všichni respondenti v tomto rozlišení vnímají určité nedostatky.

Většina respondentů nesouhlasí se zařazením nepříbuzných pěstounů, kteří zároveň neabsolvovali klasický proces zprostředkování, mezi nezprostředkované pěstouny. Respondenti si myslí, že nezprostředkovaní nepříbuzenští pěstouni by neměli být zařazeni mezi nezprostředkované pěstouny, kteří pobírají nižší finanční odměnu nežli zprostředkovaní. Mnoho respondentů vysvětlovalo, že tito pěstouni se rozhodli si vzít do péče děti, které mají např. nějaké zdravotní komplikace, pro které by se ani nedostaly do systému zprostředkování, a tak by jinak dál zůstaly v ústavních zařízeních.

Zařazení nezprostředkovaných nepříbuzenských pěstounů mezi nezprostředkované pěstouny bylo nejčastějším důvodem, proč respondenti nesouhlasí s rozlišením pěstounů na zprostředkované a nezprostředkované pěstouny, jak stanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Zároveň někteří respondenti nesouhlasí s rozlišováním pěstounů na zprostředkované a nezprostředkované pěstouny, neboť by spíše podporovali oddělení pěstounů-prarodičů, u kterých respondenti vnímají nejvíce rozdílů oproti ostatním pěstounům. Někteří respondenti by tak spíše podporovali vytvoření samostatné skupiny pro pěstouny-prarodiče.

V otázce rozdílného odměňování pěstounů byli respondenti mnohem méně vyhranění. Všichni respondenti uvedli argumenty pro i proti rozdílnému odměňování. Většina respondentů však spíše souhlasí s rozdílným odměňováním pěstounů.

Na podporu rozdílného odměňování pěstounů zaznívalo, že si zprostředkovaní pěstouni zaslouží vyšší finanční odměnu, protože museli na rozdíl od nezprostředkovaných pěstounů absolvovat odbornou přípravu. Dále respondenti uváděli, že vnímají rozdíl, pokud se pěstoun stará o cizí dítě nebo své příbuzné, a že by se primárně měla postarat rodina. Tudíž souhlasí s tím, že zprostředkovaní pěstouni dostávají vyšší finanční odměnu nežli nezprostředkovaní.

Mezi argumenty proti rozdílnému odměňování pěstounů zaznívalo, že zvláště pro prarodiče, kteří tvoří nejpočetnější skupinu nezprostředkovaných pěstounů, to je z finančních důvodů náročné, a tak by se jim neměla snižovat finanční odměna. Dalším argumentem proti rozdílnému odměňování bylo, že všichni pěstouni odvádí stejně důležitou práci, a tak někteří respondenti nevidí důvod, proč by měli být pěstouni rozdílně ohodnoceni. Někteří respondenti též uvedli, že se jim nelíbí, že příspěvek při pěstounské péči nepodléhá odvodům na sociální a zdravotní pojištění. Jiní by s rozdílným odměňováním pěstounů souhlasili, pokud by mezi finanční odměnou pro zprostředkované a nezprostředkované pěstouny nebyl takový rozdíl. Tedy, pokud by došlo k navýšení příspěvku při pěstounské péči.

Všichni respondenti pozitivně ohodnotili navázání odměny pěstouna na minimálním mzdou a příspěvku při pěstounské péči na životní minimum, které pěstounům zajistilo pravidelné navýšování finanční odměny.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí též navýšila SPVPP, za což jsou všichni respondenti rádi a navýšení příspěvku hodnotí pozitivně. Ovšem výše příspěvku stále

není dostačující, jak uvedli respondenti. Všichni respondenti se shodli na tom, že SPVPP pokryje nezbytné výdaje, ale nevystačí na veškeré potřeby pěstounů. Všichni respondenti uvedli, že jejich doprovázející organizace proto musí využívat i jiné finanční zdroje. Doprovázející organizace ve nemají dostatek financí na to, aby každá pěstounská rodina mohla čerpat služby v takovém rozsahu, který umožňuje zákon. Většina respondentů též zmínila velké navýšení cen terapií, které dále komplikuje finanční situaci doprovázejících organizací.

Na otázku ohledně dostačující výše příspěvku na doprovázení pěstounských rodin respondenti uváděli částky v rozmezí od 70 000 Kč do 100 000 Kč.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí (VÚPSV) publikoval v lednu roku 2021 výzkumnou zprávu o problematice hodnocení účelnosti využití SPVPP, ve které stálo, že doprovázející subjekty potřebují přibližně 70 000 Kč na pokrytí potřeb jedné pěstounské rodiny. Tento výzkumu byl provedený v roce 2020, kdy výše SPVPP činila 48 000 Kč.

Asociace Dítě a Rodina, z. s., která zahrnuje téměř 80 organizací působících v oblasti péče o ohrožené děti, navrhovala v dubnu roku 2023, po zohlednění výše inflace, navýšení SPVPP na 92 400 Kč u dlouhodobých pěstounů a 98 400 Kč u přechodných.

Respondentů jsem se též tázala, zda je něco, co v novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí postrádají. Zajímalo mne, zda by respondenti sami zavedli nějaké změny do současného systému pěstounské péče v České republice.

Z provedené tematické analýzy vyplynulo, že většina respondentů postrádá u nezprostředkovaných pěstounů jejich výraznější kontrolu a prověřování. Respondenti by si přáli, aby bylo důkladněji prověřeno, zda nezprostředkovaní pěstouni mají potřebné kompetence a podmínky pro péči o dítě. Někteří respondenti navrhuje, aby měli nezprostředkovaní pěstouni ze začátku intenzivnější vzdělávání, které tak částečně nahradí absenci odborné přípravy, kterou povinně absolvují všichni zprostředkovaní pěstouni. Dále někteří respondenti navrhovali, aby bylo vzdělávání dobrovolné a někteří respondenti na druhou stranu postrádají sankce za neplnění povinností pěstounů.

Cílem provedeného výzkumu bylo zjistit, jak pracovníci doprovázejících organizací pro pěstouny hodnotí některé změny v pěstounské péči, které ustanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Jako jednoznačně pozitivní změnu hodnotí pracovníci doprovázejících organizací navázání odměny pěstouna na minimální mzdu a příspěvku při pěstounské péči na životní minimum. Respondenti též pozitivně hodnotí navýšení SPVPP,

ovšem současnou výši příspěvku stále nepovažují za dostačující. S rozlišením pěstounů na zprostředkované a nezprostředkované pěstouny, jak stanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, nesouhlasí žádný respondent, a to zvláště kvůli zařazení nezprostředkovaných pěstounů, které zároveň nepojí ke svěřenému dítěti žádný příbuzenský vztah, mezi nezprostředkované pěstouny. Ohledně rozdílného odměňování pěstounů se pracovníci doprovázejících organizací vyjadřovali spíše pozitivně, ovšem každý respondent sdílel zároveň i argumenty proti novému způsobu odměňování pěstounů.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí významně ovlivnila systém pěstounské péče v České republice. Novela stanovila též mnoho dílčích změn v pěstounské péči, které jsem do výzkumu nezahrnula. Výzkum byl zaměřený především na změny, které nejvíce ovlivnily službu doprovázení. Z tohoto důvodu nebyly do výzkumu zahrnuty např. nové zaopatřovací příspěvky, jimiž novela sjednotila úpravu zaopatření mladých lidí, kteří po dosažení zletilosti opouštějí náhradní rodinnou péči nebo ústavní výchovu.

Limitem provedeného výzkumu je jednoznačně nemožnost zobecnění, kterou metoda kvalitativního výzkumu nedovoluje. Zároveň, výzkumný vzorek tvoří pracovníci doprovázejících organizací, kteří poskytují službu doprovázení pouze v Praze a okolí. Jiné regiony nebyly ve výzkumu zohledněny.

Závěr

V první dílu teoretické části bakalářské práce byly představeny jednotlivé instituty náhradní rodinné péče i institucionální péče, které byly ovlivněny novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, provedené zákonem č. 363/2021 Sb.

Nejprve byl vysvětlen samotný pojem sociálně-právní ochrana dětí a následně byly představeny jednotlivé formy náhradní rodinné péče, konkrétně pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu, poručenství s osobní péčí a svěřeni do péče jiné osoby. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí významně pozměnila fungování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a dětských domovů pro děti do tří let věku, které jsou též zahrnuty do teoretické části práce, stejně jako jednotlivé typy školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Druhý díl teoretické části bakalářské práce se věnoval jednotlivým změnám, které ustanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Klíčovou změnou bylo nové rozlišení pěstounské péče na zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péči, s kterým souvisí pozměnění nároku pěstounů na některé dávky pěstounské péče. Další kapitoly jsou věnovány novým zaopatřovacím příspěvkům pro mladé dospělé, kteří opouštějí náhradní rodinnou péči či ústavní zařízení, navýšení státního příspěvku pro výkon pěstounské péče a úpravě povinností příjemců tohoto příspěvku, a změnám týkajících se zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Poslední kapitola teoretické části předkládá omezení v oblasti institucionální péče o nejmladší děti.

Metodologická část práce byla zaměřena na prezentaci výzkumného cíle, výzkumných otázek, procesu výběru výzkumného vzorku a metodice sběru a analýzy dat. V empirické části bakalářské práce byla odprezentována jednotlivá témata, která vyplynula z provedené tematické analýzy. Výzkum byl zaměřený na některé změny v pěstounské péči, které ustanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pomocí metody polostrukturovaných rozhovorů jsem se tázala pracovníků doprovázejících organizací pro pěstouny na hodnocení jednotlivých změn v pěstounské péči.

Cílem bakalářské práce bylo představit změny, které novela ustanovila, a zjistit, jak pracovníci doprovázejících organizací pro pěstouny hodnotí některé změny v pěstounské péči. Oba cíle byly v rámci bakalářské práce naplněny.

Hlavní výzkumná otázka byla zodpovězena, ovšem dílčí výzkumné otázky, které se tázaly po pozitivně a negativně hodnocených změnách v pěstounské péči, nebyly u všech hodnocených změn jednoznačně zodpovězeny. Příkladem je hodnocení rozdílného odměňování pěstounů z pohledu pracovníků doprovázejících organizací. Většina respondentů neuměla tuto změnu jednoznačně ohodnotit kladně ani záporně. Z tematické analýzy vyplynulo, že respondenti hodnotí rozdílné odměňování pěstounů spíše pozitivně, zároveň však každý respondent uvedl i negativní aspekty této změny. Jiné změny v pěstounské péči naopak respondenti dokázali jasně ohodnotit a označit je za pozitivní či negativní.

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že pracovníci doprovázejících organizací nesouhlasí s dělením pěstounů na zprostředkované a nezprostředkované. Předmětem dalšího zkoumání mohou být návrhy jiného způsobu dělení pěstounů, zvláště pak myšlenka úplného oddělení pěstounské péče prarodičů, u kterých spatřují pracovníci doprovázejících organizací nejvíce odlišností.

Respondenti též hovořili o zajímavé myšlence ohledně snižování povinností nezprostředkovaných pěstounů, v reakci na jejich nižší finanční ohodnocení oproti zprostředkovaným pěstounům, které stanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Otázky ohledně povinností nezprostředkovaných pěstounů považují za zajímavé a hodné pozornosti, neboť pracovníci doprovázejících organizací se vyjádřili paradoxně jak pro zvyšování, tak i snižování jejich povinností. Mnoho pracovníků vnímá, že absence odborné přípravy nezprostředkovaných pěstounů se negativně projevuje na jejich schopnostech a celkové připravenosti na výkon pěstounské péče, a tak navrhují zintenzivnit vzdělávání nezprostředkovaných pěstounů, a to zvláště ze začátku výkonu pěstounské péče. Zároveň by mnozí pracovníci doprovázejících organizací uvítali zcela dobrovolné vzdělávání. Důvodem je mnohdy obtížná realizace této povinnosti pěstounů v praxi.

Zdroje:

BARBER, James, DELFABBRO, Paul. *Children in Foster Care*. London – New York: Routledge, 2004.

BOWLBY, John. Separation Anxiety. *Internal Journal of Psychoanalysis*. 1960, 41, s. 89–113. Dostupné z: https://web.english.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Bowlby_Separation.pdf

BRAUN, V., CLARKE, V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 2006, 3 (2), s. 77–101. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/235356393_Using_thematic_analysis_in_psychology

Dobrý pěstoun: Náhradní rodinná péče v ČR. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

HOVORKA, Daniel, KŘÍSTEK, Adam, MACELA, Miloslav, et al. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. Dostupné v ASPI.

Informativní dopis o změnách dávek pěstounské péče od ledna 2022. Úřad práce ČR, 2021. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/pestounska-pece>

JŮZOVÁ KOTALOVÁ, K., Zajacová, M. (2021). *Podpora mladých lidí opouštějících náhradní péči: Metodická informace Ministerstva práce a sociálních věcí*. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Metodick%C3%A1_informace_ZP_final.pdf/7e939737-aa1a-15d2-0813-a6207b9f31b3

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka et al. *Občanský zákoník: komentář. II. Rodinné právo (§ 655-975)*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020.

KRAUSOVÁ, Lucie, NOVOTNÁ, Věra. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, a. s., 2006, s. 228.

KŘEČEK, Stanislav. *Připomínky veřejného ochránce práv k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony*. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/pr_ALBSCDWE7CD7.pdf [cit. 26. 6. 2023].

LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011.

KOTÍKOVÁ, Jaromíra et al. *Hodnocení účelnosti využití státního příspěvku na výkon pěstounské péče na činnosti realizované v rámci doprovázení osob pečujících a osob v evidenci, vyčíslení nákladů na jednotlivé činnosti, které jsou součástí doprovázení*. Praha: VÚPSV, v. v. i., 2020. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/PB_01-2021.pdf

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevládní a náhradní*. Praha: Portál, 1994.

MATĚJČEK, Zdeněk (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002.

MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Karolinum, 2016.

MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana et al. *Podpora rodiny: Manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014.

Narizení vlády č. 292/2022 Sb., o zvýšení některých dávek pěstounské péče a zaopatřovacího příspěvku podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Narizení vlády č. 436/2022 Sb., o zvýšení částek životního a existenčního minima.

Narizení vlády č. 438/2022 Sb., o zvýšení státních příspěvků podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. (2021). Rodinné listy. Praha: Wolters Kluwer ČR, číslo 7, str. 43. Dostupné z ASPI: č. LIT299893CZ.

NOVOTNÁ, Věra, RIEDLOVÁ JURKOVÁ, Jana, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 3. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2022.

PAZLAROVÁ, Hana (ed.). *Pěstounská péče*. Praha: Portál, 2016.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009.

Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2022. Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2022. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

STRAUSS, Anselm, CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef et al.. *Občanský zákoník: komentář. Část druhá, Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. Dostupné z ASPI.

TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018.

Upřesnění k výkladu pojmů zavedených zákonem č. 363/2021 Sb. do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v § 47a odst. 1 - zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/V%C3%BDklad+zprost%C5%99edkovan%C3%A1+x+nezprost%C5%99edkovan%C3%A1+PP.pdf/0c688013-4f76-ddc4-8c90-2867ff4fd814>

WILES, Rose. *What are qualitative research ethics?* London: Bloomsbury Academic, 2012.

WILSON, Kate et al. *Fostering success: An exploration of the research literature in foster care*. Egham: Social Care Institute for Excellence, 2004. Dostupné z: <https://fostercareresources.files.wordpress.com/2014/12/kr05.pdf>

Úplné Znění: Rodinné právo, ochrana dětí, registrované partnerství. Praha: Nakladatelství Sagit, a.s., 2022.

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Zákon č. 221/2022 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 363/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Zákon č. 363/2021, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *Sbírka zákonů*. 2021, částka 161, číslo 363.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016.

Zákon č. 221/2022 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Seznam příloh:

Příloha 1 – tabulka Odměna pěstouna – srovnání původního stavu a dle novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Příloha 2 - tabulka Odměna pěstouna a příspěvek při pěstounské péči – stav k lednu 2023

Příloha 3 – Otázky do rozhovorů

Příloha 4 – Ukázka kódování

Příloha 1 – tabulka Odměna pěstouna – srovnání původního stavu a dle novely zákona o SPOD

	Dlouhodobí pěstouni						Přechodní pěstouni
	1 dítě	1 dítě ve st. záv. I	2 děti	3 děti	1 dítě ve st. záv. II-IV	Za každé další dítě	
STÁVAJÍCÍ ÚPRAVA: Odměna pěstouna U prarodičů jen v případě zvláštního zřetele (95 %)	12 000 Kč „hrubého“ (8 880 Kč „čistého“ bez slev na dani)	12 000 Kč „hrubého“ (8 880 Kč „čistého“ bez slev na dani)	18 000 Kč (bez slev na dani 13 220 Kč)	30 000 Kč (bez slev na dani 22 200 Kč)	30 000 Kč (bez slev 22 200 Kč)	+ 6 000 Kč	20 000 Kč „hrubého“ Bez ohledu na počet svěřených dětí či stupeň závislosti
NOVELA 1. Zprostředkovaná pěstounská péče Odměna pěstouna navázaná na koef. min.mzdy	1,0 x MM 15 200 Kč „hrubého“	1,2 x MM 18 240 Kč „hrubého“	1,5 x MM 22 800 Kč „hrubého“	2,0 x MM 30 400 Kč „hrubého“	2,0 x MM 30 400 Kč „hrubého“	+ 0,5xMM (7 600 Kč) + 0,7xMM (10 640 Kč) (ve st. záv. III nebo IV)	- 1,8 x MM (27 360 Kč) při péči o 0 nebo 1 dítě - 2 x MM (30 400 Kč) za 1 dítě ve st.I závislosti - 2,2 x MM (33 440 Kč) za 1 dítě ve st.II-IV + 0,3 x MM (4 560 Kč) za každé další dítě nebo + 0,5 x MM (7 600 Kč) v případě 1 dítěte ve st. III nebo IV závislosti
2. Nezprostředkovaná pěstounská péče (tety, strýcové, zletilí sourozenci, osoby blízké) 2,3násobek ŽM za každé dítě (nezdaňuje se, nezpojistňuje)	2,3 x ŽM 8 878 Kč	2,3 x ŽM 8 878 Kč	2,3 x ŽM x 2 17 756 Kč	2,3 x ŽM x 3 26 634 Kč	5,5 x ŽM 21 230 Kč	+ 2,3 x ŽM (8 878 Kč) + 5,5 x ŽM (21 230 Kč) (ve st. záv. III nebo IV)	XXXX (PPPD je vždy zprostředkovaná)
3. Prarodiče (1,8 x ŽM) Snížení koeficientu s ohledem na subsidiární výživovací povinnost (nezdaňuje se, nezpojistňuje)	1,8 x ŽM 6 948 Kč	1,8 x ŽM 6 948 Kč	1,8 x ŽM x 2 13 896 Kč	1,8 x ŽM x 3 20 844 Kč	5,5 x ŽM 21 230 Kč	+ 1,8 x ŽM (6 948 Kč) + 5,5 x ŽM (21 230 Kč) (ve st. záv. III nebo IV)	XXXX (PPPD je vždy zprostředkovaná)

Příloha 2 - tabulka Odměna pěstouna a příspěvek při pěstounské péči – stav k lednu 2023

	Dlouhodobí pěstouni						Přechodní pěstouni
	1 dítě	1 dítě ve st. záv. I	2 děti	3 děti	1 dítě ve st. záv. II-IV	Za každé další dítě	
<p>ZPROSTŘEDKOVANÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE</p> <p>Odměna pěstouna navázaná na koef. min.mzdy</p> <p>(odvádí se SP, ZP daně – částka je uváděna v „hrubém“)</p>	<p>1,0 x MM</p> <p>17 300 Kč</p> <p>01-12/2022</p> <p>16 200 Kč</p>	<p>1,2 x MM</p> <p>20 760 Kč</p> <p>01-12/2022</p> <p>19 440 Kč</p>	<p>1,5 x MM</p> <p>25 950 Kč</p> <p>01-12/2022</p> <p>24 300 Kč</p>	<p>2,0 x MM</p> <p>34 600 Kč</p> <p>01-12/2022</p> <p>32 400 Kč</p>	<p>2,0 x MM</p> <p>34 600 Kč</p> <p>01-12/2022</p> <p>32 400 Kč</p>	<p>+ 0,5x MM (8 650 Kč)</p> <p>+ 0,7x MM (12 110 Kč)</p> <p>(ve st. záv. III nebo IV)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 1,8 x MM (31 140 Kč) 0/1 dítě • 2 x MM (34 300 Kč) 1 dítě I.SZ • 2,2 x MM (38 060 Kč) 1.dítě II-IV. <p>+ 0,3 x MM (5 190 Kč) za každé další dítě nebo</p> <p>+ 0,5 x MM (8 650 Kč) v případě dítěte ve st. III nebo IV závislosti</p>
<p>NEZPROSTŘEDKOVANÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE</p> <p>tety, strýcové, zletilí sourozenci, osoby blízké</p> <p>Nedání se, neodvádí SP, ZP.</p>	<p>2,3 x ŽM</p> <p>11 178 Kč</p> <p>od 07/2022</p> <p>10 626 Kč</p>	<p>2,3 x ŽM</p> <p>11 178 Kč</p> <p>od 07/2022</p> <p>10 626 Kč</p>	<p>2,3 x ŽM x 2</p> <p>22 356 Kč</p> <p>od 07/2022</p> <p>21 252 Kč</p>	<p>2,3 x ŽM x 3</p> <p>33 534 Kč</p> <p>od 07/2022</p> <p>31 878 Kč</p>	<p>5,5 x ŽM</p> <p>26 730 Kč</p> <p>od 07/2022</p> <p>25 410 Kč</p>	<p>+ 2,3 x ŽM</p> <p>+ 5,5 x ŽM</p> <p>(ve st. záv. II až IV)</p>	<p>XXXX</p> <p>(PPPD je vždy zprostředkovaná)</p>
<p>NEZPROSTŘEDKOVANÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE - Prarodiče Snížení koeficientu s ohledem na subsidiární vyživovací povinnost.</p> <p>Nedání se, neodvádí SP a ZP.</p>	<p>1,8 x ŽM</p> <p>8 748 Kč</p> <p>od 07/2022</p> <p>8 316 Kč</p>	<p>1,8 x ŽM</p> <p>8 748 Kč</p> <p>od 07/2022</p> <p>8 316 Kč</p>	<p>1,8 x ŽM x 2</p> <p>17 496 Kč</p> <p>od 07/2022</p> <p>16 632 Kč</p>	<p>1,8 x ŽM x 3</p> <p>26 244 Kč</p> <p>od 07/2022</p> <p>24 948 Kč</p>	<p>5,5 x ŽM</p> <p>26 730 Kč</p> <p>od 07/2022</p> <p>25 410 Kč</p>	<p>+ 1,8 x ŽM</p> <p>+ 5,5 x ŽM</p> <p>(ve st. záv. II až IV)</p>	<p>XXXX</p> <p>(PPPD je vždy zprostředkovaná)</p>

Příloha 3 – Otázky do rozhovorů

- Jak dlouho pracujete jako pracovník doprovázející pěstounské rodiny?

Novela obecně:

- 1. 1. 2022 nabyla účinnosti dosud poslední novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Jak tuto novelu celkově hodnotíte? *(ve vztahu k Vaší praxi; hodnocení zpětně, po roce a půl její účinnosti)*
- Co považujete z novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí za nejdůležitější? A proč? *(pro Vás a Vaší práci)*
- Jak novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí ovlivnila Vaši práci?
 - o Která změna nejvíce ovlivnila Vaši práci?

Zprostředkovaní vs. Nezprostředkovaní pěstouni:

- Novela nově rozlišuje při odměňování dlouhodobých pěstounů pěstouny na zprostředkované a nezprostředkované. Jak tento krok Vy, na základě Vaší praxe, hodnotíte?
 - o Považujete tento krok za správný? Proč ano, proč ne?
 - o Co pro Vás v praxi tato změna znamenala?
 - o Bylo obtížné se na tuto změnu adaptovat?
 - o Jak na tuto změnu reagovali samotní pěstouni?
- Domníváte se, že by měly být odlišnosti mezi zprostředkovanými a nezprostředkovanými pěstouny i v jiných ohledech (mimo finanční odměňování)?
 - o Případně, v kterých a proč?
 - o Proč ano, proč ne?
- Je v praxi doprovázejících organizací rozdíl při doprovázení zprostředkovaných a nezprostředkovaných pěstounů? V čem ano, v čem ne?

Finance:

- Novela navýšila státní příspěvek na výkon pěstounské péče ze 48 000 Kč na 54 000 Kč. Od roku 2023 je výše příspěvku 59 400 Kč.
 - o Je tento příspěvek pro výkon pěstounské péče dostačující?
 - o Pokud ne, máte představu, jaká částka by byla dostačující?

- Získáváte finance pro činnost organizace i z jiných zdrojů? Kterých?
- Na jakou činnost organizace je vynakládán největší objem finančních prostředků?

Závěr:

- Je něco, co v novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2021 v oblasti pěstounské péče postrádáte?
 - Pokud ano, co konkrétně?
 - Je něco, co byste na fungování pěstounské péče změnila? A proč?

Příloha 4 – Ukázka kódování

Zprostředkovaní vs. Nezprostředkovaní pěstouni:

- Novela nově rozlišuje při odměňování dlouhodobých pěstounů pěstouny na zprostředkované a nezprostředkované. Jak tento krok Vy, na základě Vaší praxe, hodnotíte?
 - o Považujete tento krok za správný? Proč ano, proč ne?

Já si myslím, že je to trošku jiný vztah mezi babičkou, dědečkem nebo tetou a strejdou a dítětem než u cizích lidmi. Přeci jenom tak zůstává dítě v rodině, a i když není nijak dokonalá a víc věcí tam je nahraně, tak je to to jeho prostředí a ty jeho biologičtí příbuzní... Takže si myslím, že to rozdělení je dobře.

Akorát jim zůstaly stejné povinnosti třeba v tom vzdělávání... No, ono s tím vzděláváním je to takové složitější, protože třeba tady v Praze stejně není moc systém, jak to vzdělávání vymáhat. Takže když nechtějí chodit se vzdělávat, tak prostě nechodí.

Přišlo by mi spíš fajn, kdyby to byla jako nabídka, možnost, že se mohou vzdělávat. My jim to proplatíme a pomůžeme jim vybrat vzdělávání, které jim bude ušité na míru a bude vhodné pro to dítě, které momentálně mají. Takže bych je nenutila, protože to stejně nefunguje. Nebo, oni to tak prostě odsedí, ale nemá to pro ně moc velký přínos

- o Bylo obtížné se na tuto změnu adaptovat?

Pro nás to nijak zvlášť těžké nebylo. Brali jsem to jako danou informaci, že takhle to prostě od teďka bude. Ale bylo složité to s nimi komunikovat, protože jsme slyšeli to rozhořčení, zklamání a tu frustraci a ten pocit, že to nikdo neocení, tu jejich práci.

Rozlišení zprostředkované a nezprostředkované PP

Chybějící sankce

Dobrovolné vzdělávání

Reakce pěstounů

Tak s tím jsme museli trochu bojovat. Pracovat s nimi, vysvětlovat jim to, anebo jim taky někdy říkat, že s tím nesouhlasíme, ale že jsme na tohle moc malí pánové, abychom tohle rozhodovali. A nějak jsme si říkali, že teď je to „žhavá věc“, ale že za půl roku se to zase uklidní. Což se také stalo.

Už to dnes nikoho netrápí, nemluví o tom. Už to přijali. Takže nijak zásadně obtížné to nebylo. Jasně, byly tři čtyři měsíce, kdy to bylo velký téma, ale už to je standartní teďka.

- Jak na tuto změnu reagovali samotní pěstouni?

Příbuzenští pěstouni to vnímali negativně. Já to nedokážu říct plošně, ale všem ty peníze klesly, někomu víc, někomu míň. A ty rodiny většinou nejsou dobře situovaný, takže každý dva tisíce jsou hodně znát. No, takže ty peníze je na to trápily nejvíc asi.

Změna v práci

Reakce pěstounů